

arduin

ARCHIEFAANWINSTEN
HERINNERING & MIGRATIE
NIEUWE BRUSSELAARS 1930-1940
AMVB DIGITAAL
BRUSSEL DEZE WEEK
JULES POFFÉ
HET ARCHIEF VAN DE MUNT

WOORD VOORAF

Wim van der Elst 3

ARCHIEFAANWINSTEN VOORJAAR 2010

Mariet Calsius 5

HERINNERING & MIGRATIE IN CURSUSVORM

EEN NIEUWE UITDAGING OF BUITEN DE LIJNTJES KLEUREN?

Mariet Calsius | Charlotte Debroux 7

**VERENIGINGEN VAN NIEUWE BRUSSELAARS
TIJDENS HET INTERBELLUM**

HET DERDE LUIK VAN HERINNERING & MIGRATIE

Charlotte Debroux 21

AMVB GAAT DIGITAAL

Stephanie Aertsen 41

'ONZE RUBRIEK' IN BRUSSEL DEZE WEEK

Mariet Calsius 57

**TWEESPRAKENFESTIVAL
OM DE TROFEE JULES POFFÉ**

Patricia Quintens 67

**ARCHIEF TE GAST:
HET ARCHIEF VAN DE MUNT**

Jan Van Goethem 71

WOORD VOORAF

Wim van der Elst
voorzitter

Wie dit zevende nummer van *Arduin* doorbladert en terugblijkt naar de vroegere *Tijdingen* zal het opvallen dat een hele weg is afgelegd... Niet alleen qua vormgeving, maar ook qua inhoud. De focus is veel meer komen te liggen op 'wat we in huis hebben', niet onder het motto 'wat we zelf doen, doen we beter', maar om de nadruk te leggen op onze 'core business'. En dat is niet alleen verzamelen en bewaren maar ook bestuderen en ontsluiten. De versterking van onze wetenschappelijke staf en de inschakeling van project-medewerkers hebben dat, meer dan vroeger het geval was, mogelijk gemaakt. Daarbij kunnen tevens vergelijkingen gemaakt worden en verbanden gelegd, zoals tussen de hedendaagse migratie naar Brussel en die uit vorige eeuwen, met de Gouwbonden als exponent ervan en het archief van de *Bond der West-Vlamingen* als voorbeeld.

Archivistiek gaat wel over omgang met het verleden, maar is zelf meer dan ooit aan veranderingen onderhevig. Het digitaliseringsproject dat hier voorgesteld wordt is daar een goed voorbeeld van. De technologische ontwikkelingen gaan zo snel dat het een utopie lijkt alles te willen reglementeren, al zijn standaarden zoals die in het project CEST van de Vlaamse Gemeenschap ontwikkeld worden toe te juichen. Het kan ook niet de bedoeling zijn het warm water opnieuw uit te vinden. Daarom zijn we onder meer te rade gegaan bij *Itinera Nova* van het Leuvens stadsarchief. Een interessante piste lijkt daar dat men voor de transscriptie van oude teksten uit de schepenbankarchieven beroep wil doen op vrijwilligers die een 'digitaal werkforum' zouden vormen. Mariet Calsius vindt dat een hele uitdaging en vraagt zich af of de vrijwilligers binnen tien jaar 'virtueel' zullen zijn en niet meer op café maar op internet te vinden (in *FARO Tijdschrift over cultureel erfgoed*, jaargang 3 nummer 1, 2010).

Dat de inbreng van vrijwilligers niet enkel nuttig maar ook noodzakelijk kan zijn, wordt aangetoond door het succes van de rubriek met foto's uit de verzameling van het AMVB in *Brussel Deze Week* en de respons die daarop is gekomen. Van vele verenigingen en gebeurtenissen worden de getuigen schaars. Het is de hoogste tijd om hun duidingen en commentaar op te tekenen, en daarbij zijn digitalisering en ontsluiting via internettoepassingen een middel dat enkele jaren terug nog een wensdroom was maar inmiddels een realiteit is geworden.

Jan Verbesselt als hoofdman van de Sint-Sebastiaansgilde van Neder-over-Heembeek, 1967. De foto werd ook gebruikt in het Côte-d'Or plakboek LIEBRECHT (Henri), HENDRICKX (Fr.). *Het Tweede Bloemfestoeten van Papieren Rozen. Enkele tradities en gebruiken van de Belgische folklore. Folklore II.* Brussel, z.d., p. 2.

ARCHIEFAANWINSTEN VOORJAAR 2010

Mariet Calsius

Archief van Tone Brulin, aanvulling

Tone Brulin is bekend als theatermaker, dramaturg, acteur, regisseur en beeldend kunstenaar. Hij studeerde van 1943 tot 1946 scenografie aan La Cambre in Brussel, waar Herman Teirlinck toen directeur was. Van 1946 tot 1948 volgde hij theaterstudies aan de Studio in Antwerpen. Na zijn studies was hij o.m. medeoprichter van avant-garde literaire tijdschriften. Hij richtte in 1953 in Antwerpen het Nederlands Kamertoneel op en onder zijn regie werd het eerste experimentele theaterstuk gespeeld. Als toneelschrijver kreeg Brulin erkenning toen hij in datzelfde jaar de Prijs van de Boekenweek in Amsterdam won. Daarna volgde een hele reeks van prijzen en erkenningen, ook een eremedaille van de stad Brussel. Vrij snel werd België te klein en volgde Brulin ook in het buitenland cursussen. Later gaf hij er zelfs les. In het AMVB berusten boeken, brochures, artikels over en door Tone Brulin. Ook de museale collectie bevat werk van hem.

Archief van het Karel Bulsfond, aanvulling

Het Karel Bulsfonds (KBF) werd als cultuurfonds opgericht op 11 februari 1975 om de Nederlandse cultuur en taal in Brussel te promoten. In vergelijking met andere cultuurfondsen beperkte het KBF zich tot Brussel en de rand en omschreef zichzelf als Vlaams-nationaal cultuurfonds. Het fonds functioneerde enigszins in de marge van het Brusselse cultuurleven. KBF was wel aangesloten bij de koepelverenigingen en verleende zijn medewerking aan de congressen van de Brusselse Vlamingen. In 1990 hield de vereniging op te bestaan. Aanvullende documenten werden overgedragen door Jef Van den Bosch.

Archief van Jan Verbesselt

Jan Verbesselt (9 maart 1913 Neder-over-Heembeek – 10 mei 2000 Jette) was bekend als auteur van het omvangrijke werk *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw*. Menig historisch geïnteresseerde zal ooit één van de 27 delen er op nageslagen hebben. Verbesselt was eertijds verbonden aan de Koninklijk Musea voor Kunst en Geschiedenis. Hij was er conservator van 1951 tot 1978. Tevens was hij lange tijd afgevaardigd bestuurder van het Koninklijk Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant en hoofdredacteur van het tijdschrift dat dit genootschap uitgeeft: *Eigen schoon en de Brabander*. Jan Verbesselt was ook de man van de Sint-Sebastiaansgilde van Neder-over-Heembeek. Na de Tweede Wereldoorlog blies hij deze schuttersgilde nieuw leven in en was zelfs tientallen jaren hoofdman.

HERINNERING & MIGRATIE IN CURSUSVORM

EEN NIEUWE UITDAGING OF BUITEN DE LIJNTJES KLEUREN?

Mariet Calsius
Charlotte Debroux

Voor het meerjarenproject *Herinnering & Migratie* waren drie onderdelen voorzien. In het vorige nummer van *Arduin* kon u de resultaten van het eerste luik erop nalezen onder de vorm van een soort catalogus. Voor het derde luik werkte het AMVB in 2010 de huidige tentoonstelling uit met een extra publicatie. In het hierna volgende artikel over de nieuwe Brusselaars tijdens het interbellum, kan u meer lezen over het derde luik. En tussendoor kwam het tweede bescheidenere luik van het project aan bod. Dat was een cursus archiefzorg en -beheer voor Brusselse allochtone organisaties.

Het doel van het meerjarenproject *Herinnering & Migratie* was de diversiteit van Brussel in beeld te brengen en dit op de domeinen die het AMVB kent: het erfgoed, de archieven, de verenigingen. De multiculturele samenleving is in Brussel een feit. Het netwerk van het AMVB was nog niet voldoende divers in vergelijking met de Brusselse samenleving. In het algemeen beschikken de Belgische archieven amper over erfgoed van migrantenorganisaties. Bovendien kennen de migrantenorganisaties zelden de waarde van hun erfgoed. Het project was voor het AMVB dan ook een goede kennismaking met het erfgoed van Brusselse inwijkelingen.

Elders...

Het archiefveld is al enige tijd bezig met de materie. De thema's migratie en diversiteit geven immers de mogelijkheid om de collecties op een andere manier te onderzoeken. Reeds in 2004 maakte een studente archivistiek een eindverhandeling over deze problematiek.¹ Op dat moment was literatuur hierover nog vrij beperkt. De Nederlandse archiefwereld had al een ruimere ervaring met het migratiethema. In 1997 wijdde het *Archievenblad* een opiniestuk aan etnische minderheden en de problematiek van de nieuwe generaties die op zoek gingen naar de wortels van

¹ BOLLEN (Sofie). *Eigen archief eerst? Mogelijkheden en moeilijkheden bij de uitbouw van een archiefbeleid inzake etnisch-culturele minderheden in Vlaanderen*. Onuitgegeven eindverhandeling VUB. Brussel, 2004.

hun voorouders.² DIVA³ en het Centrum voor de Geschiedenis van Migranten⁴ organiseerden in 2001 een conferentie met de titel *Archief en het erfgoed van migranten*. Naar aanleiding hiervan werden Nederlandse archieven aangeschreven met een enquête die de activiteiten voor ‘nieuwe Nederlanders’ bevroeg. Daaruit werd besloten dat slechts 9 procent van de instellingen een actief beleid voerden om migranten als publieksgroep te bereiken. Meer dan 70 procent van de archiefinstellingen beschikte niet over voldoende expertise om een actief beleid te ontwikkelen.⁵ Zelfs het Gemeentearchief van Amsterdam stelde in 2002 vast dat zo goed als niets afkomstig was van de verschillende groepen nieuwe Amsterdammers.⁶ Meer dan de Belgische archieven benaderen de Nederlandse archieven het thema van de migratie vanuit een democratisch principe. ‘In een democratie is de toegang tot het verleden het instrument bij uitstek in handen van de burger om het heden te interpreteren en daarmee te beïnvloeden.’ Aangezien dit voor alle burgers geldt, is de toegang ook een recht voor nieuwkomers.⁷ Vanuit dit standpunt mag het migrantenerfgoed niet als een modegril of tijdelijke hype worden bestudeerd.⁸ Nieuwkomers maken deel uit van een samenleving en leveren bijgevolg een bijdrage tot die samenleving. Aandacht voor erfgoed van migranten is in de eerste plaats ook praten en luisteren.⁹ Dat moet o.i. niet alleen geïnterpreteerd worden als de mondelinge tradities die binnen de etnisch-culturele minderheden nog een grote rol spelen, maar ook als openstaan voor de andere gemeenschappen. In 2007 kwam met de studiedag *Interactie, divers gebruik van migrantenerfgoed* min of meer een vervolg van de studiedag van 2001. Vastgesteld werd dat de Nederlandse erfgoedinstellingen diversiteit in de beleidsplannen had opgenomen, maar dat dit in de praktijk nog steeds neerkwam op ‘ad hoc beleid en daarbij

² DE JONG (Jos) en PENNING (Joyce). ‘Allochtoon niet in het archief; hoe erg is dat voor nieuwe generaties op zoek naar hun wortels?’ In: *Archievenblad*, april 1971, p. 30-31.

³ DIVA was een erfgoedkoepel in Nederland. Het was een vereniging voor documentaire informatievoorziening en archiefwezen. In 2007 werd de organisatie opgeheven en ging met andere Nederlandse erfgoedkoepels op in DEN – Digitaal Erfgoed Nederland, het nationale kenniscentrum voor ICT in het cultureel erfgoed. www.erfgoednederland.nl

⁴ Het Centrum voor de Geschiedenis van Migranten is een samenwerkingsprogramma van verschillende Nederlandse onderzoeksinstituten. Het CGM stimuleert onderzoek naar de geschiedenis, de komst en aanwezigheid van nieuwkomers in Nederland. www.iisg.nl/cgm/

⁵ HERMANS (Richard); ‘Erfgoed van migranten. Veel archiefinstellingen staan nog aan de zijlijn.’ In: *Archievenblad*, november 2001, p. 14-15.

⁶ VAN DIEPEN (Alice). ‘Van Turkse supermarkt tot Marokkaanse vrouwenorganisatie. Het actief verwerven van migrantenerfgoed.’ In: *Archievenblad*, mei 2002, p. 16-17.

⁷ LUCASSEN (Jan). ‘Historisch erfgoed van nieuwe minderheden.’ In: *Archievenblad*, april 2002, p. 20.

⁸ HERMANS (Richard); ‘Erfgoed van migranten. Veel archiefinstellingen staan nog aan de zijlijn.’ In: *Archievenblad*, november 2001, p. 15.

⁹ JEURGENS (Charles). ‘Turkse Dordtenaren. Cultuur-historisch erfgoed van nieuwkomers.’ In: *Archievenblad*, oktober 2001, p. 12-15.

is het beleid vaak nog onvoldoende in de organisatie verankerd.¹⁰ De inleidende lezing van Tesse Boerman gaf stof tot nadenken: 'Diversiteit of interculturalisering bij instellingen gaat vooral over een inhaalslag van het ondervertegenwoordigde, veelal gericht op het insluiten van hedendaagse cultuuruitingen.'¹¹ Erfgoed Nederland blijft de culturele diversiteit opvolgen. In 2009 verscheen een nieuw rapport.¹² De conclusies zijn eveneens te vinden op de website:

- De erfgoedsector is nog geen afspiegeling van de Nederlandse samenleving (in collectie, publicatie, personeel, bestuur en publiek).
- 30% van de instellingen heeft culturele diversiteit structureel verankerd in beleid.
- 70% van de instellingen heeft geen bestuursleden met een dubbele culturele achtergrond.
- Respondenten geven de eigen organisatie op het gebied van deskundigheid en professionalisering culturele diversiteit een 5,3.¹³

Dat dit onder de titel *Diversiteit niet vanzelfsprekend* staat, zegt waarschijnlijk genoeg over de problematiek.

In België zijn we ook nog steeds zoekende. Er zijn reeds aanzetten gegeven en een aantal collega-instellingen hebben net zoals het AMVB een traject afgelegd (of zijn ermee bezig). Enerzijds gebeurt dit vanuit het zoeken in eigen collecties, anderzijds in aanvulling op vragen uit de academische wereld waar de nood naar goede archiefbronnen groot is. Historici en onderzoekers uit de sociale wetenschappen krijgen meer aandacht voor de toenemende diversificatie van de Europese samenleving. Het is geenszins de bedoeling hier een exhaustieve lijst te geven van huidige projecten i.v.m. migrantenerfgoed en culturele diversiteit. Een aantal voorbeelden mogen hier echter wel worden aangehaald.

Het Algemeen Rijksarchief werkte aan het enorme bestand van de vreemdelingendossiers. Het zijn er meer dan twee miljoen. Vanaf 1839 werden de gegevens bij de controle van vreemdelingen op het Belgisch grondgebied gecentraliseerd. Doordat de inwijkelingen de nodige documenten moesten kunnen voorleggen, bieden de dossiers informatie over de familiale en professionele omstandigheden.¹⁴ In het Archief van de Stad Brussel liep de tentoonstelling *Brussel keer op keer* –

¹⁰ ERFGOED NEDERLAND. *Verslag studiedag Interactie, divers gebruik van migrantenerfgoed*. 1 november 2007, Stadsarchief Amsterdam, p. 1.

¹¹ ERFGOED NEDERLAND. *Verslag studiedag Interactie, divers gebruik van migrantenerfgoed*. 1 november 2007, Stadsarchief Amsterdam, p. 2.

¹² STROEJER (N.E.). *Is culturele diversiteit vanzelfsprekend of is aandacht vereist? Vervolgmeting Erfgoed & Culturele Diversiteit 2009*. In opdracht van Erfgoed Nederland; Eindrapport. Zoetermeer, 2009.

¹³ <http://www.erfgoednederland.nl/weblog/diversiteit-niet-vanzelfsprekend> (geraadpleegd op 11 maart 2010)

¹⁴ Zie ook www.archief-democratie.be

Worden gastarbeiderswijken het „Harlem” van Brussel ?

be Standaard
1/07/80

Onder Brussel tikt een tijdbom. Een explosief mengsel, dat werd geïmporteerd in de gouden jaren, toen honderdduizenden goedkope arbeidskrachten werden weggevoerd uit de armenhuizen van Zuid-Europa, Klein-Azië, Noord-Afrika.

Vandaag vormen vreemdelingen een meer dan opvallende minderheid in Brussel. In een aantal gemeenten van de agglomeratie zijn ze op weg een meerderheid in de bevolking te worden.

Ook in die minderheid tikt een tijdbom — de gevaarlijkste van allemaal. Kinderen van gastarbeiders, vaak al in België geboren, groeien op, en ontdekken dat er voor hen geen plaats is in onze samenleving.

Zij gaan naar scholen die hen weinig te bieden hebben. Als ze de school verlaten, ontdekken ze dat er voor hen geen werk is, geen opvang, geen vooruitzichten.

Ineens schrikt iedereen van misdadencijfers. Politieagenten wijzen naar de tweede generatie gastarbeiders als schuldigen in een hele rij kleine en grote misdrijven. En terwijl de tijdbom verder tikt, zegt Brussels burgemeester Van Halteren dat hij het aantal buitenlanders in zijn stad verminderd wil zien.

Angst voor de tweede generatie gastarbeiders? Tilly Stuckens onderzocht de toestand in Brussel vandaag, en schreef een explosieve serie waarvan u vandaag de eerste aflevering leest.

BRUSSEL — Tijdens de zomer werd Brussel eens te meer het toneel van diefstallen en kleine overvallen op eenzame, weerloze wandelaars. De kermis was weer eens het Mekka van de misdrijven. Het overgrote deel van deze overvallen werd gepleegd — aldus blokketters het de pers — door tonnelui van het zuiders type, vooral Noord-

dat bepaalde wijken in Brussel vrij snel naar een Harlem-situatie evolueren», uitkomt?

Inmiddels staat de Brusselse kermis opnieuw voor de deur. Wordt hij weer «het Mekka van de misdrijven», ook voor jeugdige immigranten? Hopelijk niet. Maar vast staat dat het probleem van de «tweede generatie» het jongste jaar niet op verbeterde. Want het aantal schoolverlaters — zonder enig diploma op zak, zonder vorming of elementaire vaardigheden — bleef en blijft toenemen. De meesten melden zich nergens aan, maar komen direct op straat terecht, de anti-chambre van het misdrijf, waar schuwde Steels is dat overdreven? Of is het waar? Indien het — al was het maar voor een minderheid — waar is, hoe is dat dan zo ver gekomen? Wat wordt er voor gedaan of wat denkt men te doen?

We probeerden op die vragen een antwoord te vinden door veld gesprekken met mensen van het welzijnswerk voor immigranten, jeugdbescherming, onderwijs, arbeidsvoorziening en uiteindelijk met jonge immigranten zelf. We beperkten ons tot de Brusselse agglomeratie omdat het probleem daar het sterkst gekoncentreerd is. Buitenlanders vormen hier niet minder dan een kwart van de bevolking en de meerderheid behoort tot de groep die men gastarbeiders noemt. In sommige Brusselse gemeenten is die concentratie nog veel sterker. In St-Gillis bestaat de bevolking voor 46 th uit buitenlanders, in St-Joost 45 th, Schaarbeek 33, St-Jans-Molenbeek 30. Hetzelfde geldt voor oude wijken van Brussel-stad, Elsene, Anderlecht, Etterbeek. In die schaduwijken die vaak meer weghebben van een soek dan van een Brussels volkswaartje, groeien duizenden kinderen en jongeren met een lichtbruine huid en donker krulhaar op 41 th van de Brusselse migrantenbevolking is jonger dan 21 jaar, de helft daarvan moet nog 14 worden. En ze blijven aankrukken: het geboortecijfer is, vooral bij Noordafrikanen en Turken zeer hoog. Een indrukwekkende schijf van de komende generatie van «Brusselsaars» ziet in de immigrantenwijken het levenslicht.

Chaos

Hoe groeien die kinderen op? Het antwoord op die vraag levert nogal eens een somber verhaal op. Dat moet, zoals altijd, gekorrigeerd worden door de vaststelling dat migrantengezinnen die zich goed staande houden, weinig in de kijker lopen. Les gens heureux n'ont pas d'histoire. Die gezinnen zijn gelukkig talrijker dan men misschien zou vermoeden. Men treft ze ook aan bij de meest problematische groep, waarmee wij

het hier vooral zullen hebben, nl. de Noordafrikanen en Turken.

Bij Spaanse en Italiaanse inwijkingen verloopt de culturele overname — hoewel die nog behoorlijk groot is — niet zo chaotisch als bij de Noordafrikanen. «Zij blijven binnen hun eigen kontinent, komen in een land dat, zoals het huize, kristelijk is», zet een jonge Marokkaan ons. «Wij zijn afkomstig uit een land met een totaal andere beschaving, totaal verschillende gewoonten en een compleet andere godsdienst die dan nog onze hele leefpatroon doordringt. Een Marokkaans kind dat

Angst voor de tweede generatie ? (1)

In België opgroei zit al gauw tussen twee stelen. De opvoeding die het huis krijgt is wit, die op school zwart. Wij weten soms niet meer wie of wat we zijn. We zijn Marokkaan, vanzelfsprekend, we kunnen dat niet wegsteek. Maar we voelen ons geen Marokkanen meer zoals onze ouders. Bij de Belgen horen we ook niet thuis. Waar dan wel?

Dit gevoel van ontvoering, van niet weten waar men thuishoort, blijkt het gevolg te zijn van een proces dat begint op het ogenblik dat het kind naar school gaat. De eerste levensjaren thuis verlopen vrij harmonisch: iedereen spreekt hetzelfde Arabisch dialect, het gezin leeft volgens vertrouwde normen. Dan stap het kind de school binnen. Alles verandert plots. Brutaal. Ook als de meeste kinderen in die school buitenlanders — zelfs Marokkanen — zijn, dan nog is de overgang overweldigend: de taal, de omgeving, de gewoonten, de leerkrachten en de manier waarop die met kinderen omgaan, het is allemaal zo anders dan wat het kind thuis beleefd, dat er voor eens en altijd tussen thuis en school een kloof ontstaat. Wat hier wit is, is daar zwart zoals de jonge Marokkaan het zet.

Het nog zeer jonge, beïnvloedbare kind, verwerkt die onduidelijke situatie erg moeilijk. Zijn persoonlijkeheidsontwikkeling geraakt in het gedrang. Het fenomeen van de «tweede generatie» zou, volgens verscheidene van onze gesprekspartners, «hier zijn oorsprong vinden».

Morgen: 60 th van de immigrantenkinderen heeft achterstand op school.

T. STUCKENS

Knipsels uit het archief van de Brusselse Welzijnsraad [BE AMVB 198]

60 t.h. van immigrantenkinderen achter op school

"Ik zat altijd op de laatste bank"

BRUSSEL — •Ik kende maar een paar woorden Frans toen ik hier op school aankwam. Het jaar was bijna uit en we moesten eksamen doen. Ik begreep de vragen niet, zat daar maar. Toen mochten we tekenen. Ik was blij, want dat kon ik goed. Maar ik snapte niet wát we moesten tekenen. De juffrouw gaf veel uitleg. Ik hoorde altijd «des-sin» en dat was al wat ik begreep. Ik tekende dan maar een huis. Dat was mis. Neem de tekening maar mee naar huis, zei de juffrouw, voor 't eksamen kan ze niet dienen. Ik vond dat heel erg. Het was gek natuurlijk, maar ik dacht dat die tekening mij zou redden. Ik moest het jaar overdoen en van toen af ging het beter. Ik wou graag voor verpleegster leren. Maar omdat ik bijna 15 was toen ik uit het zesde kwam, moest ik naar de beroepsschool. Stomvervelend, ik hield het er met moeite twee jaar uit. Nu werk ik in een schoonmaakbedrijf: 's morgens en 's avonds bureaus poetsen.»

Dat is, samengevat, het verhaal van Fari-da, een Marokkaanse van 18 jaar. We hoorden veel verwante story's. Ze illustreren de moeilijkheden waarmee zoveel gastarbeiderskinderen — én hun leerkrachten — te kampen hebben in tientallen Brusselse scholen. De situatie is onvoorstelbaar.

De schoolbevolking van het kleuter- en lager onderwijs (in de 19 gemeenten) bedroeg in 1978 iets meer dan 100.000 (Franstalig onderwijs) 42.000 daarvan zijn kinderen van vreemde nationaliteit. In het lager onderwijs lopen de Marokkanen op kop (29 t.h.), gevolgd door de Italianen (17 t.h.), Spanjaarden (13 t.h.), Turken (7,5 t.h.). In bijna 100 scholen vormen gastarbeiderskinderen de ruime helft van het aantal leerlingen. In een twintigtal scholen loopt dat zelfs op tot meer dan 90 t.h.

In het technisch en beroepsonderwijs bestaat de schoolbevolking voor ong. 30 t.h. uit buitenlandse jongeren, in het VSO (algemeen vormend) 22 t.h. en in de traditionele humaniora 14 t.h. Gastarbeiderskinderen zijn nog talrijk aanwezig in de lagere cyclus van het technisch en vooral van het beroepsonderwijs, in de hogere cyclus echter nog nauwelijks en dat geldt in nog sterkere mate voor de humaniora. (Deze cijfers slaan uitsluitend op het Franstalig onderwijs. In alle Nederlandstalige kleuter- en lagere scholen van de 19 gemeenten samen, vond men vorig jaar welgeteld 96 Marok-

Leren over «Onze voorouders, de Galliërs...» (foto Paul Bolsius)

Angst voor de tweede generatie? (2)

spannen om die kinderen te helpen. Anderen hebben al lang de moed opgegeven, laten de leerlingen die niet mee kunnen maar wat aanmodderen.

«Ik zat altijd op de laatste bank», vertelt Abdelmalik ons. «Ik deed niets, de meester vroeg nooit wat, maar ik mocht toch bijna ieder jaar overgaan.» Abdelmalik is 16 en aanafbeet.

Moet men leerkrachten en directies de steen verpen? Ze werden, worden niet of nauwelijks geholpen om deze kinderen op te vangen. De enkele maatregelen die werden getroffen (o.m. verlaging van de klasnormen vanaf een bepaald percentage buitenlandse kinderen) brengen niet veel aarde aan de dijk.

Schoolmoeheid

Wat het allemaal nog moeilijker maakt is dat de kinderen van thuis uit weinig of geen aanmoediging krijgen voor hun activiteiten op school. De ouders zijn meestal zelf niet geschoold. Hun kennis van het Frans is beperkt, vooral bij de vrouwen die weinig contact met de buitenwereld hebben. Niet te verwonderen dus dat de meerderheid

derskinderen is aan een complex geheel van oorzaken te wijten. De belangrijkste is de onaangepastheid van het onderwijssysteem. «Als ik bedenk hoe ik heb zitten blokken op de onafhankelijkheid van België en de kolonizatie van Kongo», zei een jonge Turk spottend. «Het ging m'n ene oor in en het andere uit. Ik begreep er geen barst van.»

Het ziet er niet direkt naar uit dat het onderwijs snel en op grote schaal zal worden aangepast. Maar in sommige Brusselse scholen werkt men toch al volgens het hooggeprezen bi-kultureel systeem. Het stoelt op de twee kulturen waarmee het immigrantenkind te maken heeft: die van het eigen land en die van het gastland. Wat o.m. betekent dat bepaalde vakken in het Arabisch (of Turks, Grieks, Spaans) worden gegeven, dat de kinderen de geschiedenis van hun eigen land leren (en dus niet langer horen spreken over «onze voorouders, de Galliërs...»), dat Mohammedantjes Koran-onderdicht krijgen, enz.

Door het bi-kultureel onderwijs wil men voorkomen dat de band tussen het kind en de kultuur, taal, godsdienst van zijn volk verbroken wordt. Het helpt de zo te duchten vervreemding en ontworteling tegengaan.

Om dezelfde reden richten nogal wat organisaties Arabische lessen in, Koranleer, enz. Het nadeel daarvan is dat kinderen daar buiten de schouloren naartoe moeten. En ze hebben het al zo lastig... Toch trekt de School voor Arabische Eenheid (opgericht door Arabische arbeiders) die elke woensdagnamiddag, de hele zaterdag en twee

Mensen van hier, van elders gekomen. De bedoeling was om aan de hand van documenten, foto's en getuigenissen aan te tonen dat Brussel sinds de middeleeuwen het fenomeen migratie kent. Denk bijvoorbeeld aan de poorters, de passage van de vele hovelingen...

In Brussel bestaat sinds 2008 CARHIMA asbl: Centre d'archives et de recherche sur l'histoire de l'immigration maghrébine et arabe. Met de studiedag *Les archives de l'immigration: un patrimoine en péril?* in november 2009 wees het centrum op het feit dat er zeer weinig bronnenmateriaal voorhanden is. De vzw wil dan ook zoeken naar archieven van migrantenverenigingen. Omdat de orale traditie bij de cultureel-etnische minderheden van groot belang is, wil CARHIMA ook sensibiliserend werken en de mondelinge geschiedenis van de migranten vastleggen.

Een project om naar uit te kijken is de *Stafkaart van het migrantenmiddenveld en zijn erfgoed in Vlaanderen (1830-1990)* een initiatief van Kadoc en Amsab via het FWO Max Wildiersfonds.¹⁵ Het is de bedoeling een repertorium – een stafkaart – van documentair erfgoed aan te leggen waardoor de geschiedenis van de migratie en integratie in Vlaanderen en het erfgoed van de migrantenorganisaties kenbaar worden gemaakt. Aangezien er voor Vlaanderen nog geen basisgegevens voorhanden zijn rond het ontstaan en de activiteiten van migrantengemeenschappen, is het de bedoeling een databank aan te leggen. In februari jl. richtten het Amsab en Kadoc hierover een tweedaagse workshop in waar enerzijds een stand van zaken van het recent historisch en sociaalwetenschappelijk onderzoek naar die migrantengemeenschappen werd gepresenteerd, anderzijds werd een blik geworpen op het erfgoed van het Vlaamse migrantenmiddenveld. Een mooi initiatief dat door heel wat deelnemers aan de tweedaagse werd bevestigd. Eveneens tekenend was de dringende oproep vanwege Geert Van Goethem, directeur Amsab, en Jan De Mayer, directeur Kadoc, tot samenwerking op dit vlak en de beaming door het publiek. Het opstellen van de stafkaart was een tijdelijk project, maar kan nu worden voortgezet als ontwikkelingsgericht cultureel erfgoedproject van de Vlaamse Gemeenschap.

De weg van het AMVB

Het AMVB stapte bewust naar de nieuwe Brusselaar van vandaag. Niet omdat de collectie van het AMVB geen erfgoed/archief zou hebben in verband met etnisch-culturele minderheden. Enerzijds zijn er linken in archieven zoals Samenlevingsopbouw, de Brusselse WelzijnsRaad of de gemeenschapscentra, anderzijds is er bijvoorbeeld ook het archief van Taallessen Nederlands voor Jonge Migranten (1982-1988). Het AMVB wilde ook de kans grijpen om een ander netwerk uit te bouwen. We kiezen in onze missie immers voor het grootstedelijk karakter van de Brusselse samenleving. Dus ging het AMVB op zoek naar de nieuwe Brusselaar en vond er negentien die negentien erfgoedtafels samenstelden – sym-

¹⁵ Zie <http://kadoc.kuleuven.be/migrantenerfgoed/nl/index.html> of www.amsab.be

bolischer kan niet. De opzet slaagde en het netwerk van het AMVB breidde uit. Het project werd gekoppeld aan de basiswerking en voorzag een cursus archiefzorg en -beheer voor Brusselse allochtone organisaties. De doelstelling van dit traject was om hen op die manier te sensibiliseren over het belang van archiefvorming voor een organisatie en om hen de voordelen van een goed archief duidelijk te maken.

Uitwerking van de cursus

In het begin van 2009 werd een stuurgroep samengesteld. Het AMVB werkt reeds een aantal jaren met een stuurgroep/adviesgroep voor tijdelijke projecten. Hoofdpartner in dit project was Archiefbank Vlaanderen. Voor deze stuurgroep zaten collega's uit de archiefsector en uit het allochtone middenveld samen: Sarah Avci (RvB AMVB, KAV intercultureel), Piet Creve (Amsab), Filip Delarbre (Mijnmuseum), Sarah Kaerts (Minderhedenforum) en Michel Vermote (Archiefbank Vlaanderen). De stuurgroep kwam vier keer samen.

Cursisten gezocht

Een eerste probleem dat zich voordeed was de keuze van de verenigingen. Het moest een cursus op maat zijn, daarom werd een maximum van 10 deelnemende verenigingen vastgelegd. Wie het Brussels allochtone middenveld een beetje kent, beseft dat dit heel beperkt is. In overleg met de stuurgroep en met de sectie minderheden van de Vlaamse Gemeenschapscommissie werd besloten om te beginnen met de Brusselse verbonden voor zelforganisaties. Dit zijn de koepelorganisaties die in Brussel erkend zijn door de VGC als bovenlokale organisatie. De keuze viel op de verbonden omdat zij een betaald personeelslid in dienst hebben en een duidelijke organisatiestructuur. Ze werden allemaal gecontacteerd en vier van hen besloten deel te nemen: Internationaal Comité (IC), Federation of Anglophone Africans in Belgium (FAAB), Federatie van Zelforganisaties in Vlaanderen (FZO-Vlaanderen) en Federatie Mondiale Democratische Organisatie (FMDO). Daarnaast werden ook de organisaties gecontacteerd die eerder hadden geholpen bij het project rond het erfgoed van nieuwe Brusselaars, met name de Foyer, het Minderhedenforum en het Koerdisch Instituut.

Voor de inhoud van de cursus werd even in het veld rondgekeken en het Gelders Archief in Arnhem sprong in het oog. Dat organiseerde in 2005 een cursus rond het erfgoed van migrantenorganisaties. Het doel van die cursus was voornamelijk het sensibiliseren van de organisaties over het belang van hun archief. De inhoud was relatief theoretisch en er was geen opvolging, voornamelijk omdat de antropologe die bij het project betrokken was van job veranderde. Dit project vertoonde ook het typische karakter van een overheidsarchief, zij het één in Nederland. Overdracht van archief was mogelijk mits in geordende staat en in de juiste maat van dozen.

Folders uit het archief Taallesen Nederlands voor Jonge Migranten [BE AMVB 107]

In samenspraak met de stuurgroep en na het afleggen van een aantal plaatsbezoeken wilde het AMVB in eerste instantie op maat werken, het belang van een goed archief benadrukken en de organisaties ervoor warm maken zorg te dragen voor het archief en de basisprincipes van archiefvorming bijbrengen.

Vorbereiding: plaatsbezoeken

Vooraf werden een aantal archieven van de deelnemende organisaties bezocht. Daardoor kon het AMVB ter plaatse de noden detecteren en op die manier zoveel mogelijk op maat werken tijdens de cursus. Een algemene vaststelling bij die bezoeken was dat deze organisaties qua archiefzorg en archiefbeheer gelijken op andere sociaal-culturele organisaties in Brussel. De bedoeling was dat de medewerkers van die bovenlokale organisaties op die momenten ook hun wensen of knelpunten voor de cursus formuleerden. Een andere vaststelling was het belang van het digitaal archief, dat bij hedendaagse verenigingen een zeer grote rol speelt. Tijdens de plaatsbezoeken werden de organisaties bevraagd aan de hand van een enquêteformulier dat het AMVB reeds enkele jaren gebruikt bij het polsen naar archiefvormers. In 2003 legde het AMVB een gelijkaardig project met de gemeenschapscentra af en in 2006 in verkorte vorm met de gemeenschapscentra in de Rand. Die enquête is bewust zeer kort gehouden: tien praktische vragen. De fysieke kennismaking met de deelnemende verbonden was ook een manier om te tonen dat het AMVB wel degelijk in hen geïnteresseerd is. Door de aandacht voor diversiteit is de sector overbevraagd. Bovendien was het ook belangrijk dat de organisaties in de aanloop van het traject niet met extra werk werden belast. In tegenstelling tot gelijkaardige trajecten in het verleden werd het invullen van de enquête toen wel van bovenaf 'opgelegd'. Het ging hierbij ook om grotere organisaties met voldoende beroepskrachten. Dat vormde ook al een groot verschil met wat het Gelders Archief (zie hoger) beoogde.

Wat werd bevraagd in de enquête? Starter is de identificatie van de organisatie: de naam, het statuut, jaar van oprichting en het aantal personeelsleden. De datum van oprichting en het aantal beroepskrachten is vaak bepalend voor de omvang van het archief en geeft soms al een indicatie inzake (onbewuste) archiefzorg in het verleden. Vraag 1 is een ja/nee-vraag over de aanwezigheid van een archief. Hierop antwoordden alle organisatie positief. Vraag 2 polst naar de archiefruimte en kan beantwoord worden met het aangeven van volgende mogelijkheden: in de kantoren, in de kelder, op zolder of elders. De antwoorden op deze vraag maken al snel de verschillen tussen de organisaties duidelijk. Over het algemeen hebben de jonge organisaties minder kantooruimte, minder personeelsleden en minder aangesloten verenigingen. Zij hebben hun archief voornamelijk in de kantoren staan. De oudere organisaties die over meer ruimte beschikken hebben al sneller een aparte archiefruimte (meestal de zolder). Het criterium oud/jong bepaalt

ook de omvang van het archief. Bij vraag 3 krijgt de bevroegde ook onmiddellijk de indicatie van mogelijke omvang mee: een metalen kantoor kast kan gemiddeld 5m archief aan. Ook hier is het bij de jonge verenigingen dan snel geweten – gemiddeld 10 strekkende meter, de oudere organisaties moeten al beginnen nadenken. Vraag 4 is de enige echte denkvraag: welk soort documenten worden bewaard? Deze vraag is doelbewust open geformuleerd. Enerzijds kan zo gepolst worden wat men nu onder archief verstaat, anderzijds lopen een aantal organisaties al snel in de val van ‘wat visueel aantrekkelijk is, is archief’: affiches, folders, de mooi uitgegeven brochures van de VGC, de verslagen van de zittingen van de raad van de VGC enz. Hier mag worden vermeld dat de koepelorganisaties wel degelijk weten waar ze mee bezig zijn: jaarverslagen, beleidsplannen en verslagen van de Algemene Vergadering en Raden van Bestuur staan vrij hoog gerangschikt in de opsommingen. Ook vraag 5 naar de digitale bestanden wordt positief beantwoord. Uit het verdere gesprek is echter al snel duidelijk dat hier vooral het schoentje knelt. Dat was ook al een van de eerste bevindingen van de adviesgroep. Vraag 6 betreft reglementering/richtlijnen/afspraken over wat wel en wat niet wordt bewaard. Dat is bij alle organisaties negatief. Vraag 7 gaat na of er in het verleden archief verloren ging of vernietigd werd en eventueel waarom. Dit hangt vaak wel samen met de ouderdom van een vereniging. Of er een verantwoordelijke is voor de archiefzorg (vraag 8), is eveneens afhankelijk van ouderdom, grootte en structuur van de organisatie en inkapseling in het werkveld. Het antwoord op vraag 9 hangt ook hiervan af. Deze peilt naar het feit of de vereniging ook archieven van andere archiefvormers bewaard. Vraag 10 werd beleefdheidshalve niet gesteld: dit is de vraag naar de overdracht van het archief aan een professionele instelling. In vergelijking met de vroegere enquêtes was het nu niet in eerste instantie de bedoeling om archief te verwerven. Het AMVB wenst een sectoroverschrijdend netwerk uit te bouwen en de migrantenorganisaties te leren kennen. Op deze manier maken de organisaties op vrijwillige basis kennis met het AVMB.

Er werd ook gepolst naar de verwachtingen over dergelijke cursussen. Samen met de resultaten van de enquête kwam het AMVB tot volgende vaststellingen:

- ➔ alle organisaties beseffen het belang van hun archieven.
- ➔ ze willen vooral informatie doorgeven aan de lidorganisaties.
- ➔ zowel papier als digitaal archief moet aan bod komen.
- ➔ grote vragen waren er vooral bij e-mail en post klasseren.
- ➔ back-ups worden zelden gemaakt.
- ➔ Onderscheid documentatie-archief is voor de meesten niet duidelijk.
- ➔ Selectie is absoluut nodig.
- ➔ Nood aan een algemene structuur (vaak zijn het nog eenmansorganisaties).
- ➔ Verschillen tussen de organisaties zijn vrij groot.
- ➔ Benadrukken dat we enkel tips geven/begeleiden, en dat we het niet zelf (kunnen) doen.
- ➔ In principe is er geen verschil met andere verenigingen.

Uitwerking van de cursus

Uit de adviezen én uit de gesprekken met de organisaties bleek dat een cursus archiefzorg en archiefbeheer zo praktisch mogelijk moest zijn. Dit wenste het AMVB zelf ook. Erfgoedzorg behoort immers niet tot het takenpakket van de zelforganisaties. Belangrijk in dergelijke cursus is het beklemtonen van de administratieve en praktische functie van archiefzorg en archiefbeheer. Onbewust doet men aan archiefzorg en het is dan ook belangrijk om dit bij te sturen, maar vooral ook om aan te tonen dat dit geen extra belasting is. Uiteindelijk gebeurt archivering bij migrantenorganisaties vooral in kader van jaarlijkse financiële verslaggeving en de daaraan gekoppelde subsidiëring. Net zoals vroeger de middenveldorganisaties aanvankelijk informeel bestonden en werkten vooraleer er enige regelgeving of subsidiemogelijkheid was, is dit nog steeds zo voor de meeste verenigingen. Daarna volgt meestal de erkenning.

Voor de cursus werd anderhalve dag voorzien. De eerste bijeenkomst was vooral bedoeld als kennismaking met archiefbegrippen en -principes (enige theorie is onvermijdelijk), evenals de redenen/functies van bewaring. Er werd eveneens een aanzet gegeven voor ordening en selectie. Materiële bewaring en de inrichting van een simpele goede archiefruimte kwam ook aan bod met een vergelijking hoe een professionele archiefbewaarstelling dat aanpakt, maar ook hoe je met weinig middelen ook al veel kan bereiken. Ter voorbereiding van de volgende bijeenkomst kregen de cursisten ook huiswerk mee. Uiteraard vrij eenvoudig, want een week later was de tweede dag al voorzien.

De tweede bijeenkomst was een volledige dag. De aanzet die voor ordening was gegeven, werd voortgezet in het uitwerken van een ordeningsplan. Tom Cobbaert, archivaris in het ADVN, verzorgde het gedeelte over digitaal archief en digitaal klasment evenals het probleem van e-mailarchivering. De bewaring van audiovisueel materiaal kwam ook apart aan bod omdat zich voor dit archiefmateriaal toch nog andere problemen voordoen. Hierop kon onmiddellijk worden aangesloten met het bewaren van digitale dragers.

De cursus werd afgesloten met een voorstelling van Archiefbank Vlaanderen. Enkele verbonden bestaan immers al 20 jaar, wat uiteraard belangrijk archief met zich mee brengt. Sensibilisering tot registratie van dergelijke archiefvormers is zeer belangrijk.

Het AMVB voorziet alleszins een derde ontmoeting. Aanvankelijk werd gedacht aan een soort van terugkomdag. Omdat gebleken is dat je als buitenstaander archiveren niet kunt opleggen/verplichten, lijkt het wenselijker om opnieuw plaatsbezoeken af te leggen. Dit betekent voor het AMVB een grotere belasting, maar het loont de moeite om deze nieuwe contacten te onderhouden. Bovendien is

het ook meer bevredigend ondersteuning te bieden aan iemand die het nut van archiveren inziet en effectief moeite zal doen.

Open einde?

De stand van zaken i.v.m culturele diversiteit in Nederland en de conclusies van Erfgoed Nederland, mogen we niet zomaar projecteren op het erfgoedgebieden bij ons. Wat Erfgoed Nederland als tips meegaf op de KVAN-studiedagen in juni 2009, is gebaseerd op de ervaringen van het Gelders Archief.¹⁶ Merkwaardig genoeg maken de 'do's and dont's' van Erfgoed Nederland al twee decennia deel uit van de basiswerking bij de Vlaamse privaatrechtelijke archieven. De voetnoot die de auteur meegeeft kan wellicht ook door de meeste collega's uit de privaatrechtelijke archiefsector worden beaamd: 'Zij blijken vaak een herhaling van eerdere ervaringen van verschillende instellingen en programma's.'

Toch mogen we het spreekwoord 'Als het regent in Parijs, druppelt het in Brussel' in meer noordelijke zin toepassen om er iets uit te leren. Het meerjarenproject *Herinnering & Migratie* eindigt voor het AMVB in het interbellum. Dat we gestart zijn met het Brussel van vandaag was een goede leerschool. Het was evenzeer een goede zet. Het AMVB is een van weinige instellingen die naar de mensen zelf is getrokken. Het is dan ook fijn om te zien dat ons werk geapprecieerd wordt. Wij konden ons cursustraject immers voorstellen op de tweedaagse van KADOC en AMSAB en het gehele project werd ook opgenomen in het diversiteitslab van Erfgoed Nederland.

¹⁶ JOCHEMS (Romy). 'Van verwerving naar verankering: tips uit de praktijk'. In: *Archievenblad*, september 2009, p. 3.

VERENIGINGEN VAN NIEUWE BRUSSELAARS TIJDENS HET INTERBELLUM¹

HET DERDE LUIK VAN HERINNERING & MIGRATIE

Charlotte Debroux

Migratie is niet weg te denken van de nationale en internationale agenda. Denk aan de discussies rond economische migratie, het asielprobleem, het succes van Geert Wilders... Ook het erfgoedveld zet in op migratie en het AMVB zet sinds 2008 het thema *Herinnering & Migratie* in de kijker. Er was de tentoonstelling rond erfgoed van nieuwe Brusselaars, de cursus Archiefzorg en Archiefbeheer en tot slot de huidige tentoonstelling rond verenigingen van nieuwe Brusselaars tijdens het interbellum.² Dit artikel zoomt in op dit laatste deel.

Een relevant thema voor Brussel

Migratie is essentieel voor Brussel. De toenemende 19^e-eeuwse migratiestroom kan gerelateerd worden aan de crisis die tot omstreeks 1856 op het platteland heerste en behoeftige boeren naar Brussel deed stromen in de hoop een uitweg te vinden uit hun precaire situatie.³ Een andere oorzaak van de migratie was de forse economische expansie van de Belgische hoofdstad vanaf de 19e eeuw.⁴ Deze economische koppositie vroeg om werkkrachten en die kwamen van buiten Brussel, vanuit de Belgische provincies en vanuit het buitenland. Toch is migratie in die context geen fenomeen dat startte in de 19e eeuw, al in het Ancien Régime was het de gewoonte om te verhuizen op zoek naar werk, naar betere levensomstandigheden of naar een huwelijkspartner.⁵

¹ Dit artikel is een sterk samengevatte versie van de publicatie die verscheen rond de tentoonstelling (voor €5 verkrijgbaar bij het AMVB). Daarbij werden nog enkele andere elementen uit het onderzoek toegevoegd, voornamelijk met betrekking tot de Cercle Montois.

² Voor de eerste tentoonstelling rond het erfgoed van nieuwe Brusselaars, grijpt u best terug naar het vorige nummer van *Arduin*. Over de cursus archiefzorg leest u meer in dit nummer van *Arduin*.

³ BRANTEGEM (Annelore). 'Migratie naar Brussel in de lange negentiende eeuw, in: DEBROUX (Charlotte) (ed.). *Herinnering & Migratie. Verenigingen van nieuwe Brusselaars tijdens het Interbellum*. Brussel, 2010, p. 21.

⁴ DEWIT (Pascal) e.a. *Bruxelles, ville ouverte*. Parijs, 2007, p. 9.

⁵ MOCH (Leslie Page). *Moving Europeans. Migration in Western Europe since 1650*. Bloomington, 2003.

Annelore Brantegem beschrijft de aantrekkingskracht van Brussel als drievoudig: als toevluchtsoord, als oord van vertier en – de belangrijkste pullfactor - als plaats om te werken.⁶ Als toevluchtsoord voor dissidenten uit bijvoorbeeld Frankrijk of Duitsland, als bruisende cultuurstad met de vele theaters, concertzalen en *cafés-concerts*, luxeuze handelszaken en kunstateliers, maar het merendeel van de inwijkelingen was er om werk te zoeken en een betere bestaansbasis op te bouwen dan in hun plaats van herkomst.

Het interbellum en de onthaalverenigingen

In een tijd zonder televisie en na de invoering van het algemeen stemrecht (voor mannen), bekleedden verenigingen een belangrijke plaats in de samenleving. Verenigingen vormden een ontspanningsmogelijkheid voor de burgers en een electorale basis voor de politiciers. In Brussel ontstond er een Vlaams en een Franstalig verenigingsleven dat totaal los stond van elkaar. Naast de Vlaamse en Waalse verenigingen had je ook een ontluikend buitenlands verenigingsleven dat bewust geen partij koos in de groeiende tegenstelling tussen Vlamingen en Walen.

In het interbellum was er een ruim aanbod aan zeer diverse verenigingen in Brussel. Zo ontstonden er Vlaamse, Waalse en buitenlandse onthaalstructuren, verenigingen die inwijkelingen in Brussel uit dezelfde herkomststreek samenbrachten met als doel hen zich te laten thuis voelen in Brussel. De Waalse gewestbonden (*cercles régionaux*) zagen in Brussel het levenslicht op het einde van de 19e eeuw.⁷ De *cercles régionaux* richtten zich voornamelijk op ontspanning met een stevige Waalse inslag en een grote verankering in hun geboortegrond. In de 20e eeuw ontstonden onthaalstructuren aan Vlaamse zijde voor migranten uit provincies, uit specifieke steden of uit bepaalde regio's. Ze werden gouvbonden genoemd. De, Franstalige, gemeentebesturen in Brussel voorzagen geen ontvangst voor de ingeweken Vlamingen en dit wilden de gouvbonden verhelpen.⁸ Daarnaast ijverden de Vlaamse gouvbonden voor het behoud van de Vlaamse cultuur en organiseerden ze activiteiten ter ontspanning en integratie van de nieuwkomers.

Buitenlandse verenigingen ontstonden vanaf de 19^e eeuw. Verenigingen van eerder ingeweken landgenoten probeerden de nieuwkomers in Brussel op te vangen.

⁶ BRANTEGEM (Annelore). 'Migratie naar Brussel in de late negentiende eeuw.' In: DEBROUX (Charlotte) (ed.). *Herinnering & Migratie. Verenigingen van nieuwe Brusselaars tijdens het Interbellum*. Brussel, 2010, p. 23 – 35.

⁷ BERNAERD (Anton). *Het Vlaams verenigingsleven te Brussel en de strijd om politieke macht. Bijdrage tot de studie van het sociaal-cultureel en politiek leven te Brussel 1900-1914*. Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling VUB. Brussel, 1988, p.55.

⁸ ANTHIERENS, (Marc). *Het Vlaams Verenigingsleven in Brussel, 1950-1962*. Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling VUB. Brussel, 1985, p. 157.

Daarom sloten deze verenigingen ook goed aan bij de Belgische onthaalstructuren, al komt het onthaalaspect soms pas op de tweede plaats in de doelstellingen van de onderzochte buitenlandse verenigingen, bijvoorbeeld na liefdadigheid.

Waalse Beweging en Waals onthaal

Vanaf het einde van de 19e eeuw ontstonden er in Brussel specifiek Waalse verenigingen (niet te verwarren met Franstalige verenigingen die al langer bestonden). Die Waalse structuren kunnen worden opgedeeld in twee soorten de *ligues*, die de Walen in één Brusselse gemeente verenigden (bijvoorbeeld de *Ligue wallonne d'Etterbeek* of de *Ligue wallonne d'Ixelles*) en de *cercles* die de mensen van dezelfde herkomstregio verenigden (zoals de *Cercle Montois* of de *Cercle Borain*). De *ligues* hadden vaak een meer politieke invalshoek, terwijl de *cercles* zich voornamelijk concentreerden op ontspanning en culturele activiteiten.

De meeste Walen in Brussel waren voor hun verhuis nog niet in contact gekomen met de Waalse Beweging, maar wanneer ze in Brussel toekwamen werden ze met hun afkomst geconfronteerd. Ofwel door Franstaligen die spotten met hun accent, ofwel door Vlamingen. Als gevolg kwamen Waalse gevoelens bovendrijven en sloten ze zich aan bij de Waalse verenigingen in Brussel. De Waalse verenigingen waren voornamelijk een mannenonderonsje. Lokalen hadden de verenigingen niet en de vergaderingen vonden plaats in het stamcafé - in die tijd allesbehalve een plaats waar vrouwen kwamen.

Na de Eerste Wereldoorlog versterkte de Waalse samenhang. Dat de Duitse bezetter Brussel tot 'Vlaamse stad' uitriep was bij de Walen in het verkeerde keelgat geschoten. Maar de dynamiek en eendracht die de Brusselse tak van de Waalse Beweging kende op het einde van de Eerste Wereldoorlog, versnipperde aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. Bovendien groeiden Waalse Brusselaars en de Walen uit Wallonië verder uit elkaar omdat de 'Brusselaars' vonden dat Brussel door de Waalse Beweging vergeten werd.⁹

De Cercle Montois als voorbeeld

Ontstaan

Voor de Eerste Wereldoorlog bestonden er negen *cercles* in Brussel, waaronder de Cercle Montois. De Cercle Montois de Bruxelles was een restant van een studentenvereniging die al in 1882 aan de Université Libre de Bruxelles werd gesticht door 21 studenten uit Mons. Op 29 februari 1884 volgde de officiële stichtingsvergadering,

⁹ KESTELOOT (Chantal). 'Bruxelles, Terre d'émigration Wallonne'. In: DEBROUX (Charlotte) (ed.). *Herinnering & Migratie. Verenigingen van nieuwe Brusselaars tijdens het Interbellum*. Brussel, 2010. p.200 – 259.

gevolgd door het stichtingsbal op 5 mei 1884.¹⁰ In 1912 nam de Cercle een nieuwe vlucht en kwam ze onder hoge bescherming van de burgemeester en het schepencollege van Bergen.¹¹ Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden de activiteiten stilgelegd, maar nadien werden de oude taken terug opgenomen, de studenten van weleer zouden de vereniging niet verlaten tot aan hun overlijden. Hun devies luidde *Force, Vigilance, Fidélité (kracht, waakzaamheid en trouw)*.¹² In september 1930 kreeg de Cercle Montois de Bruxelles de eretitel Royal van de Belgische vorst en met fierheid droegen ze vanaf dan hun naam Cercle Royal Montois de Bruxelles.¹³

De Cercle Montois de Bruxelles omschreef in het verslag van de algemene vergadering de aard van hun vereniging als volgt: 'De Cercle Montois moet een vereniging zijn die geen politieke of confessionele keuzes maakt. De doelen van de vereniging zijn ontspanning, hulpverlening (aan streekgenoten) en de verdediging van het Waalse ideaal.'¹⁴ Na de oorlog somden ze hun doelstellingen als volgt op:

- ➔ Resserrer les liens de la communauté Wallonne
- ➔ Maintenir le culte de notre ville natale.
- ➔ Entretenir la pratique de notre dialecte.
- ➔ Pratiquer une franche camaraderie, la gaieté, la solidarité.¹⁵

Activiteiten

De nieuwkomers bouwden via de vereniging in de nieuwe thuishaven een sociaal netwerk uit, dat door de vele activiteiten gemakkelijk te onderhouden was. De Cercle Montois de Bruxelles bolwerkte de organisatie van deze vele activiteiten via een systeem van onderafdelingen. Voor 1923 ontstonden zeven afdelingen.¹⁶ De taak van de sectie *Propagande wallonne* bestond erin de vragen van verenigingen die zich bezig hielden met de Waalse zaak op te volgen. Bijvoorbeeld van de *Fédération des Sociétés wallonnes de l'Arrondissement de Bruxelles*, die alle ligues en cercles in het Brussels Gewest op eenzelfde Waalse lijn wilde krijgen. Liefdadigheid

¹⁰ *Le Quartier Latin*, 14 december 1882. Knipsel gevonden in: Cercle Montois, Fonds Putanier, Bibliothèque de l'Université de Mons.

¹¹ GALLE (Eliane). 'Le Cercle montois de Bruxelles'. In: *No Catiau*, 80, dec. 2000 – jan.-feb. 2001, 5-6. 1912 werd soms ook als stichtingsjaar beschouwd, zo bestaat er nu nog een vlag met de vermelding '1912' en eentje met '1882'.

¹² POUJON (Emile). 'Cercle Royal Montois de Bruxelles'. In: *Tourisme Hainaut*, 1984, 1, 7.

¹³ *Discours prononcé par Emile Poujon à l'occasion du 100e anniversaire du Cercle Royal Montois de Bruxelles*. Archief van de Cercle Montois, bewaard bij Montois Cayaux in Mons.

¹⁴ *Verslag van de bestuursvergadering van 26 oktober 1923*, Cercle Royal Montois, Fonds Putanier, Bibliothèque de l'Université de Mons.

¹⁵ Deze brief werd als wikkeld gebruikt om documenten samen te houden. Gevonden in: Théâtre wallonne – enveloppes nr. 27, Fonds Putanier, Bibliothèque de l'Université de Mons.

¹⁶ *No Catiau*, 2, 1923, 2.

was, net als bij de andere onthaalverenigingen in Brussel, een belangrijk doel. De *Section d'intr'aide* hielp de leden die om hulp of om financiële bijstand vroegen. In de *Section du bulletin et de littérature wallon* stond men in voor het maken van het tijdschrift, *No catiau* (Ons Kasteel). Daarnaast gingen de leden van de afdeling op zoek naar goede boeken in het Bergens dialect om te publiceren en wilden ze onuitgegeven Waalse teksten opnemen in *No Catiau*. De *Section Dramatique et Musicale* was de toneelafdeling. Zij zochten naar talent tussen de leden van de Cercle Montois om mee voorstellingen op te voeren en ze brachten minstens eenmaal per jaar een eigen toneelstuk. Meestal speelden ze in het Waals, soms ook in het Frans. De *Section fêtes et agréments* organiseerde alle soorten feesten, concerten, banketten... De *Section art et conférences* stond in voor de organisatie van lezingen en tentoonstellingen. De *Section symphonique* was de muzikale poot van de Cercle Montois. Muzikanten vinden bleek niet gemakkelijk. In *No Catiau* verscheen regelmatig een oproep dat geïnteresseerden zich altijd konden aanmelden.¹⁷

Tradities

De feesten van de herkomststreek werden ook gevierd in Brussel. De Cercle Montois organiseerde jaarlijks in januari een souper ter ere van Sint-Antonius, waar steeds vele leden op aanwezig waren. Ze speelden er ook 'crosse', een balspel met sticks dat in de regio rond Bergen gespeeld wordt.¹⁸ Daarnaast werd eind februari ook *Ducasse de Messine* georganiseerd met een mini bloemenmarkt en Waals cabaret uit Bergen.¹⁹ Het meest bekende feest uit Bergen is de *Lumeçon* waarin Sint-Joris de draak, doudou, te lijf gaat. Een voorstelling van de legende werd ook in Brussel door de Cercle Montois nagespeeld op de zondag van Pinksteren. De Montois hadden ook een vlag, ze bevatte rood en wit, de kleuren van Bergen, en het Belfort van Bergen stond erop afgebeeld.²⁰

Politiek

Zoals eerder gezegd waren het voornamelijk de Liges die zich met de politiek bezighielden. Tijdens de taalstrijd van het interbellum bleef de Cercle Montois evenwel niet achter. Zo was de Cercle lid van de *Ligue contre la flamandisation de Bruxelles*. Daarnaast riepen ze bij de verkiezingen op om op Waalse kandidaten te stemmen, meestal bleven er na eliminatie enkel kandidaten van de Liberale partij over, met name Gaston Vandewiele werd de meest geschikte kandidaat bevonden

¹⁷ *No Catiau*, 2, 1923, 5.

¹⁸ *Fédération des Sociétés Wallonnes de l'arrondissement de Bruxelles*, Fonds Putanier F0042/3, FHMW, Musée de la Vie Wallonne, Province de Liège.

¹⁹ POUJON (Emile). 'Dès les origines, le cercle soutint ceux qui s'opposèrent au flamingantisme.' In: *Walo-gazette*, 2000, nr. 7.

²⁰ *No Catiau*, 1, 1922, 1.

in 1936. Ook in *No Catiau* namen ze stelling in. Bijvoorbeeld in 1935 toen ze een open brief schreven aan burgemeester Adolphe Max. In deze brief beschouwden de Bergenaars Brussel en Wallonië als één geheel en Brussel dus als Franstalige stad. Verder vroegen ze zich erin af of de Vlamingen in Brussel wel Nederlands spreken. Bovendien bestempelden ze de Vlaamse politiek als agressief en maanden ze de Vlamingen aan om in de eerste plaats te zorgen dat in Vlaanderen iedereen Nederlands spreekt vooraleer Nederlands in Brussel te eisen. Tot slot benadrukten ze het groot belang van Brussel voor de Franstalige cultuur, want er wonen ontzettend veel Franssprekenden.²¹

Overkoepelende Waalse structuren in Brussel

De Cercle Montois maakte, samen met 46 andere groepen in 1933, deel uit van de Fédération des Sociétés Wallonnes de l'Arrondissement de Bruxelles (FSWAB). De FSWAB ontstond in 1920 om de Waalse structuren van Brussel te verenigen. Het doel was dat de Brusselse Walen één gemeenschappelijke stem kregen. Secretaris Fernand Houdez van de Cercle Montois zetelde in de Algemene Vergadering van de FSWAB. Naast de bundeling van de vele stemmen, was de belangrijkste bezigheid de organisatie van gezamenlijke Waalse feesten. De FSWAB organiseerde het eerste Gala du folklore wallon. Het Gala du folklore wallon groeide uit tot het summum van het Waals leven in Brussel.²² Het eerste gala vond plaats in 1928 en vanaf dan werd het een jaarlijkse traditie.²³ Het doel van dit gala was *entretenir à Bruxelles le flambeau de l'âme wallonne dans ce qu'elle a de bon de beau et de grand*.²⁴ Tijdens de festiviteiten was er een optocht in traditionele klederdracht en een verkiezing van la reine de Wallonie. 'Tous nos dialectes étaient représentés par les sociétés régionales qui s'étaient fondées pour grouper les citoyens de Bruxelles de même origine provinciale, soucieux de garder intact le langage, les us, coutumes et traditions de leur contrée natale.'²⁵ De Cercle Montois was een actieve deelnemer aan het Gala. Ze speelden het verhaal van Lumeçon (1928), ze vaardigden mooie dames af voor de verkiezing van Waalse koningin en in 1930 voerden ze La Ducasse de Messines en 1830 op.²⁶

²¹ *No Catiau*, 5, 1935, 3.

²² JF. 'Le IXième Gala du folklore wallon.' In: *Indépendece*, 15 maart 1936, gevonden in: *Cahiers Putanier – théâtre wallon*, Fonds Putanier, Bibliothèque de l'université de Mons.

²³ Gala du folklore Wallon 1932-1974 D0047/1a, FHMW, Musée de la Vie Wallonne, Province de Liège.

²⁴ 'Voorwoord van monsieur Hombrain', in: *Les galas du folklore wallon. Historique, point de vue, programme. Brochure XX ans fol*. Gala du folklore Wallon 1932-1974, D0047/1a, FHMW, Musée de la vie wallonne, Province de Liège.

²⁵ KINON (Lucien). 'Les galas du folklore wallon et les sociétés wallonnes.' In: *Les galas du folklore wallon. Historique, point de vue, programme. Brochure XX ans fol*, 25-26.

²⁶ Programmaboekjes van het Gala du folklore Wallon. Gala du folklore Wallon 1932-1974, D0047/1a, FHMW, Musée de la vie wallonne, Province de Liège.

De Bond der West-Vlamingen als trekker voor Vlaams Brussel²⁷

Een korte schets van de Bond der West-Vlamingen

Aan Vlaamse zijde was de Bond der West-Vlamingen de grootste en de eerste gouwbond in Brussel. Op nieuwjaarsnacht 1905-1906 ontstond de Bond toen de initiatiefnemers in het café De stad Kortrijk Brusselse Kortrijkzanen in een groep wilden verenigen. Uiteindelijk besloten de vrienden niet enkel de inwijkelingen uit Kortrijk samen te brengen, maar een verbond te stichten voor alle West-Vlamingen in Brussel.²⁸ De doelen van de Bond der West-Vlamingen waren drievoudig: het stambewustzijn levendig houden, de eigen taal en de eigen aard van verbastering weerhouden en politieke onpartijdigheid.

De Bond der West-Vlamingen was, net als de Cercle Montois, opgedeeld in onderafdelingen. Elke afdeling stond garant voor een eigen werking met eigen bestuur en eigen activiteiten. Een eerste initiatief van de Bond was de Bibliotheek die al in 1907 haar deuren opende. In 1912 richtte de bond de *Toneel-, Zang- en Cabaretafdeling* op, kortweg de toneelafdeling. Deze afdeling werd samen met de studiekring de motor van de vereniging. De toneelafdeling stond in voor de organisatie van de feesten en ze speelde jaarlijks enkele toneelvoorstellingen. De *Kinderafdeling* ontstond in december 1922. De leuze van de afdeling luidde *Takjes worden boompjes*. Opvoeden werd dé prioriteit van de kinderafdeling.²⁹ Niet veel later, in 1923, ontstond de *Turnafdeling*, waar jongens en meisjes één keer per week gezamenlijke turnoefeningen deden. Naast de toneelafdeling werd de *Studiekring* spoedig een scharnier van de Bond. Ze ontstond in 1924. Algemeen voorzitter Karel Verstraete werd ook hier voorzitter. Er stonden lessen snelschrift, Engels en Esperanto op het programma.³⁰ De *Symfonie* ontstond in hetzelfde jaar. In 1926 zagen drie afdelingen het licht, de *Propaganda-, de Dames- en de Toeristenafdeling*. De propagandaafdeling diende leden te werven voor de Bond. Aan de hand van de kiezerslijsten van alle Brusselse gemeenten schreven ze de West-Vlamingen aan om toe te treden tot hun gouwbond.³¹ De damesafdeling had als doel het bestuur van de kinderafdeling te vormen, de zieke leden te bezoeken, het kerstfeest en gezellig bijeenkomsten te organiseren. De toeristenafdeling organiseerde uitstappen in België en in het buitenland. In 1929 volgde een *Econoomaat* waar de logistieke en financiële zaken van de Bond werden geregeld. Een *Perskomiteit* was er vanaf

²⁷ Deze paragraaf is een sterk ingekorte versie van het artikel dat werd geschreven voor de publicatie *Herinnering & Migratie. Verenigingen van nieuwe Brusselaars tijdens het Interbellum*.

²⁸ KONINKLIJKE BOND DER WEST-VLAMINGEN. *50 jaar. 1906-1956*. Brussel, 1956.

²⁹ *De Westvlaamse Bazuin*, 6, 1922, 2.

³⁰ *De Westvlaamse Bazuin*, 2, 1913, 4.

³¹ *De Westvlaamse Bazuin*, 9, 1926, 11.

het begin van de jaren 1930. Zij hield de pers op de hoogte van de op til staande activiteiten. In 1932 ontstond er nog een *Fietsafdeling*.

Deze verschillende afdelingen zorgden allen voor een resem aan activiteiten. Je had de wekelijks, maandelijks of jaarlijks terugkerende activiteiten: Raden van Bestuur van de algemene Bond, maar ook van elke afdeling apart, voordrachten, diners, gala's, toneelvoorstellingen, bals, conferenties, uitstapjes, concerten, uitstappen per autocar, het sinterklaasfeest... Bovendien werd elk lustrum gevierd.

De (taal)politiek van de Bond van een beetje dichterbij

Bij de Bond der West-Vlamingen was het Vlaams gevoel essentieel.³² Het Vlaams karakter van de vereniging stond ingeschreven in de statuten en ook het belang van de Nederlandse taal werd benadrukt. Bovendien prijkte op de vlag van de Bond: 'Het Vlaamsch voelen, oorzaak en voedsel voor zijnen geestdrift'.

Na de Eerste Wereldoorlog laaide de taalstrijd terug op. De taalwetten kwamen tot stand na het uiten van de Vlaamse grieven en ook de Bond der West-Vlamingen in Brussel deed hieraan mee. Reeds voor de oorlog zelfs, op 19 januari 1913, liep de Bond der West-Vlamingen vooraan in de optocht voor Vlaamse en Waalse regimenten in het leger. Op 28 augustus 1921 kwamen de Vlamingen te Brussel samen om gelijkheid te eisen en de vernederlandsing van de Gentse Hogeschool. 'Alle Vlamingen die een gevoel van eigenwaarde bezitten tot welke partij ze ook behoren (...) hebben tot plicht aan de optocht in de hoofdstad deel te nemen', schreef de Bond der West-Vlamingen in het maandblad *De West-Vlaamse Bazuin*.³³

Naast het pleiten voor een Nederlandstalige hogeschool in Gent, beheerste een ander thema de pagina's van *De Bazuin*: de taal in het onderwijs. En dit op twee vlakken. Enerzijds pleitten ze voor het invoeren van een tweede taal in het onderwijs, zowel in Vlaanderen als in Wallonië. De Waalse Beweging wilde die tweede taal enkel in Vlaanderen invoeren, 'want historisch is deze regio al tweetalig, terwijl Wallonië eentalig is'. En dan was er nog het Nederlandstalig onderwijs in Brussel. De schepen van de Stad Brussel moest klassen openen waar de voertaal Nederlands was, want de vraag ernaar was heel groot.³⁴ *De Bazuin* riep ouders op om hun kinderen naar Nederlandstalige scholen te sturen, immers 60% van België was Vlaams en 40% was Waals.

³² PARMENTIER (Sabine). *Vereniging & Identiteit. De opbouw van een Nederlandstalig sociaal-cultureel netwerk (1960-1986)*. Taal en sociale integratie 10. Brussel, 1988, p. 184-186.

³³ *De Westvlaamse Bazuin*, 4, 1921, 10 & 11.

³⁴ *De Westvlaamse Bazuin*, 9, 1926, 9.

Cercle Royal Montois speelt Lumeçon, 1948 (© Montois Cayaux)

In 1936 plande VOS – de Vlaamse vereniging voor oud-strijders, gesticht in 1919 - een betoging tegen het Frans-Belgisch militair akkoord oftewel voor meer Nederlands in Brussel. De precieze doelstelling van de betoging verschilt naargelang de bronnen. Bruno De Wever meent dat het een Vlaamse manifestatie was die op het laatste nippertje die antimilitaristische invalshoek kreeg.³⁵ De Cercle Montois meende dat ze een optocht voor de vrede organiseerden als dekmantel voor een verdoken Vlaams pleidooi.³⁶ De manifestatie die op 22 maart zou plaatsvinden werd echter verboden door Brussels burgemeester Adolphe Max. In die tijd werden wel meer Vlaamse manifestaties verboden uit vrees voor rellen met Franstalige tegenhangers. De West-Vlamingen schreven hier niets over in *De Bazuin*, noch over de manifestatie noch over het verbieden ervan. *No Catiau*, het tijdschrift van de Cercle Montois, protesteerde tegen de optocht en zag de VOS als een gevaarlijke Vlaamse organisatie. Bij het verbod op de manifestatie prees ze burgemeester Max voor moed en Franstalig bewustzijn.

Met één been in West-Vlaanderen, met het ander half in Brussel

De West-Vlaamse Gouwbond onderhield een nauw contact met haar thuisregio. Zowel letterlijk als figuurlijk keerde ze vaak terug naar de geboortegrond. De uitstappen die de Bond maakte gingen meer dan eens naar het Westen. Ze bezochten Brugge, Ieper of Kortrijk. In *De Westvlaamse Bazuin* verschenen artikels over toeristische West-Vlaamse trekpleisters of historisch belangrijke plaatsen zoals Diksmuide. De West-Vlamingen bleven trots op hun roots, bij leden werd steeds vermeld waar ze geboren waren en niet waar ze in Brussel verbleven. West-Vlaamse winkels adverteerden in *De Bazuin* en *De Bazuin* moedigde leden aan om in winkels van West-Vlamingen hun boodschappen te doen. Ook de Cercle Montois prees winkels van Bergenaars aan. Dit was niet enkel om de zaakjes van hun streekgenoten te doen draaien, maar ook om een taalpolitiek standpunt in te nemen. In de West-Vlaamse zaken sprak men Nederlands, in de Bergense zaken weigerde men Nederlands te spreken, want Brussel was Franstalig. In tegenstelling tot de Cercle Montois schreven de West-Vlamingen meestal in het Algemeen Nederlands in hun ledenblad. Ze schreven in het Nederlands omdat de uniformiteit van taal de Vlamingen een groter draagvlak gaf en een gemeenschappelijkheid creëerde in Brussel die nodig was in de strijd voor de Vlaamse zaak.

De Brusselse West-Vlamingen onderhielden ook nauwe contacten met de West-Vlamingen in andere steden zoals Antwerpen en Gent. In 1911 richtten de Bonden van West-Vlamingen uit deze drie steden het Verbond van West-Vlaamse kringen

³⁵ DE WEVER (Bruno). *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*. Tiel, 1994, p. 192.

³⁶ *No Catiau*, 6, 1936, 4

op. De besturen van de verschillende gouwbonden werden vertegenwoordigd in dit Verbond, artikels van de ledenbladen werden overgenomen en naar de feesten, voorstellingen of lustrumviering zakte steevast een delegatie uit de andere steden af.³⁷

Vandaar dat de Bond der West-Vlamingen maar met een half been in Brussel stond. Brussel was voor hen hun verblijfplaats, maar hun hart verloren ze er nooit.

Buitenlands onthaal: de Nederlandse Vereniging te Brussel, gezelligheid bevorderen³⁸

Gezelligheid als doel

De Nederlanders in Brussel waren er snel bij. In 1883 werd een eerste maal vergaderd om een vereniging op te richten die 'het gezellige verkeer van in Brussel gevestigde Nederlanders moest bevorderen'. Die vereniging kwam er en werd Nederlandsche Club genoemd. Problemen met de huisvesting enerzijds en het gebrek aan leden anderzijds leidden ertoe dat ze ophielden te bestaan in 1891. Op 17 november 1906 werd de Nederlandse Vereniging te Brussel gesticht, de opvolger van de Nederlandsche Club. In de statuten schreef men dat de Nederlandse Vereniging exclusief toegankelijk was voor heren en dat men voornamelijk een gezellige vereniging wilde opbouwen. Vanaf 1931 dook ook de benaming *Hollandsche Club* op voor de Nederlandse Vereniging.

Bij de Nederlanders moesten nieuwe leden voorgedragen worden door een ander lid, net zoals bij de Bond der West-Vlamingen en de Cercle Montois in de beginjaren. Vervolgens werd hun kandidatuur uitgehangen en hadden andere leden acht dagen tijd om te reageren en hun bezwaren te uiten.³⁹ In tegenstelling tot bij de West-Vlamingen en de Montois bleef de introductieregel gelden. Naast gewone leden had je bij de Nederlandse Vereniging ook buitenleden. Dit waren leden die op een relatief grote afstand van Brussel woonden. Zij moesten een kleinere bij-

³⁷ BE AMVB 180 – Archief van het Verbond der West-Vlaamse Kringen

³⁸ De Nederlandse Vereniging werd uit het artikel 'Buitenlandse onthaalverenigingen in het interbellum' gelicht. Dit artikel verscheen in *Herinnering & Migratie. Verenigingen van nieuwe Brusselaars tijdens het interbellum*.

³⁹ *Verslag van het dertiende verenigingsjaar*, 31 januari 1920. Archief van de Nederlandse Vereniging te Brussel (in eigen beheer), 8; Gesprek met Kees Veenstra, secretaris van de Nederlandse Vereniging te Brussel, Tervuren, 22 januari 2010.

Volgende pagina's:

Uitnodiging voor causerie en filmvertoning over Zuid-Afrika, 1936

Programma van een kleinkunstavond ingericht door de Nederlandse Vereniging

Bewijs van lidmaatschap van de Nederlandse Vereniging te Brussel

(© Nederlandse Vereniging)

Geacht Medelid,

Hierbij hebben wij het genoegen U mede te deelen dat

Mr. A. HUSTINX

op Donderdag 3 December

's avonds om 8 1/2 uur in de *kleine Conferentie zaal* van het Paleis voor Schoone Kunsten voor onze Vereeniging

eene causerie zal houden

en

een film zal vertoonen

over

DE ZEVEN WONDEREN VAN ZUID-AFRIKA

waartoe we moeten rekenen de Tafelberg met Kaapstad; de diamantvelden; Johannesburg, de goudstad; het enorme Kruger wild reservaat; de tempelsruïnes van Zimbabwe; de jachtgebieden van Noord-Rhodesië en de Victoria-watervallen bij Livingstone.

Onze leden hebben vrijen toegang, terwijl wij voor hunne dames en introduce's een entrée vragen van Frs. 5.— per persoon.

Zij kunnen hunne plaatsen reserveeren door inzending van ingesloten briefkaart of door intekening op de lijst, die op de Club is neergelegd.

De betaling kan geschieden op postcheque-rekening N° 42.374 van de Nederlandsche Vereeniging of door het verschuldigde bedrag ter hand te stellen aan den bediende op de Club.

Vriendelijk verzoek in te schrijven vóór 29 November.

HET BESTUUR.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING
(De Hollandsche Club)
BRUSSEL

KLEINKUNST AVOND

IN DE CLUBLOKALEN

OP ZATERDAG 18 FEBRUARI

DES AVONDS OM HALF NEGEN

OPTREDEN VAN

ANNY PRINS, Voordrachtskunstenares.

Ro van HESSEN, Componiste.

BENNY VREDEN, Conferencier-Chansonnier.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING
BRUSSEL

SWANGEN van den Heer

avond
naaf de Monaan de Boegendeel

m van frank

Londred

Fr. 100.- voor contributie voor

el, den

6 Sept 1922

voor den Heer
Monaan de Boegendeel

ALS BUITEN LID
TJDELIJK

VOOR

1922

BEWIJS van LIDMAATSC

drage betalen en hadden ook minder rechten binnen de vereniging.⁴⁰

De Nederlandse Vereniging te Brussel organiseerde conferenties, concerten en spelavonden. Bridge- en biljartkampioenen werden gehuldigd in elk jaarboek. Daarnaast speelden de Nederlanders kieten, domino of hombra.⁴¹ Toneel werd pas georganiseerd door de Nederlandse Vereniging vanaf 1938 wanneer de Nederlandse⁴² Toneelvoorstellingen door particulieren in België wegvielen en ze niet anders kon. 'Weliswaar bestaat hier Vlaamsch Toneel, maar niemand zal ons beschuldigen van hovaardigheid, als wij zeggen, dat dit door de goede Nederlandsche Gezelschappen verre wordt overtroffen.'⁴³ Daarnaast maakte de Nederlands vereniging ook uitstappen en organiseerde ze lezingen.

Tradities

De Nederlandse Vereniging hield de Nederlandse tradities in ere. Jaarlijks was er een groot banket op de geboortedag van prinses Juliana, 30 april. Op dat moment was dit nog geen koninginnendag, dat werd het pas toen Juliana ook koningin werd. Ook andere belangrijke gebeurtenissen bij het Nederlands Vorstenhuis werden in Brussel meegevierd.⁴⁴

Alle Nederlandse verenigingen in België verenigden zich in 1922 in de *Bond van de Nederlandsche Verenigingen en Lichamen in België*. Met het ontstaan van de koepelstructuur schroefde de Nederlandse vereniging te Brussel het aantal activiteiten terug, opdat beide verenigingen niet te zeer in hetzelfde vaarwater zouden vissen.⁴⁵ Wel organiseerden de verschillende Nederlandse verenigingen samen activiteiten. Op 9 januari 1937 organiseerden ze een feest naar aanleiding van de trouw van prinses Juliana en in 1938 eentje voor de geboorte van prinses Beatrix en het veer-

⁴⁰ NEDERLANDSE VERENIGING TE BRUSSEL. *Honderd Jaar Nederlandse Vereniging, 1906-2006*. Eigen uitgave, 2006. *Verslag van het negentiende verenigingsjaar*, 30 januari 1926. Archief van de Nederlandse Vereniging te Brussel (in eigen beheer).

⁴¹ *Verslag van het zeventiende verenigingsjaar*, 2 februari 1924. Archief van de Nederlandse Vereniging te Brussel (in eigen beheer). Hombra is een Spaans kaartspel dat door drie personen wordt gespeeld. Men speelt zonder de achten, negens en tiens, zodat er met 40 kaarten wordt gespeeld. waarvan ieder negen kaarten krijgt. Het werd vooral in beschaafde kringen gespeeld. Kieten is een vorm van Bingo.

⁴² Uit Nederland, niet Nederlandstalige.

⁴³ *Verslag van het tweeëndertigste verenigingsjaar*, 28 januari 1939. Archief van de Nederlandse Vereniging te Brussel (in eigen beheer).

⁴⁴ *Jaarverslagen van 1919 tot 1939*. Archief van de Nederlandse Vereniging te Brussel (in eigen beheer).

⁴⁵ *Verslag van het zeventiende verenigingsjaar*, 2 februari 1924. Archief van de Nederlandse Vereniging te Brussel (in eigen beheer).

tigjarig bestuur van Koningin Wilhelmina.⁴⁶

De Nederlanders hadden een heel sterke band met hun thuisstreek. Zo brachten ze een bezoek aan de Nederlandse duikboten die in Brussel aan wal lagen.⁴⁷ Daarnaast voelden ze zich ook nog sterk verbonden met Nederlands Indië. Veel Nederlanders die in België verbleven, kwamen immers terug van de kolonie. Ze vonden in België een goedkope woning en vestigden zich hier. De herinneringen aan Indië werden levendig gehouden. Zo werd er in 1938 een tentoonstelling geopend in de lokalen van de vereniging met werk van Indische kunstenaars.⁴⁸

Politiek

De politiek stond niet hoog op de agenda van de Nederlandse Vereniging in Brussel. Op een bestuursvergadering in 1921, in volle taalstrijd, was er een discussie of de belangrijke Brusselse krant *L'étoile Belge* moest worden aangeschaft om op de leestafels te leggen. Dit ging gepaard met een discussie rond de taal in de vereniging. De Raad van Bestuur besliste dat er wel kan gediscussieerd worden binnen het Bestuur, maar de vereniging diende absoluut geen partij te kiezen, daarom werden zowel *De Standaard* als *L'étoile Belge* ter beschikking gesteld.⁴⁹

Besluit

De onthaalstructuren in Brussel tijdens het interbellum verschillen in feite weinig van elkaar. Noch in het ontstaan, noch in de activiteiten en de werking, noch in de structuur. Ze wilden regiogenoten opvangen en helpen. De huidige onthaalstructuren hebben een gelijkaardige opzet. Een interessante piste voor verder onderzoek zou zijn om alle onthaalstructuren uit de 20^e eeuw te vergelijken.

⁴⁶ NEDERLANDSE VERENIGING TE BRUSSEL. *Nederlandse Vereniging te Brussel, honderd jaar. 1906-2006*. Eigen uitgave, 2006, p. 10.

⁴⁷ *Verslag van het negenentwintigste verenigingsjaar*, 26 januari 1935. Archief van de Nederlandse Vereniging te Brussel (in eigen beheer).

⁴⁸ *Verslag van het eenendertigste verenigingsjaar*, 29 januari 1938. Archief van de Nederlandse Vereniging te Brussel (in eigen beheer).

⁴⁹ *Notulen van de Bestuursvergadering van de Nederlandse Vereniging te Brussel*. 22 september 1921. Archief van de Nederlandse Vereniging te Brussel (in eigen beheer).

ZETUSCH

1001000

AMVB GAAT DIGITAAL

Stephanie Aertsen

Begin januari 2010 startte het AMVB een digitalisering- en archiveringsproject in samenwerking met de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Het project zal lopen tot december 2010 om daarna te worden verder gezet binnen de dagelijkse werking. Een tijdelijke projectmedewerker werd aangenomen om de details uit te werken en alle werkzaamheden in goede banen te leiden. Om het project overzichtelijk te houden werd het in verschillende fasen onderverdeeld¹. Momenteel is het vooronderzoek min of meer afgerond. Hier volgt een overzicht van de reeds genomen beslissingen en mogelijke toekomstige hoofdbrekers binnen het project.

Fase 1: De ontwikkeling van het collectiebeleid

Doelstellingen

Bij een digitaliseringproject is het belangrijk een einddoel te bepalen en dit de ganse weg voor ogen te houden. Waarom is dit project noodzakelijk? Wat willen we precies bereiken? Hoe past het project binnen het algemeen beleid?

Het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw (AMVB) wil het verdwijnend collectief geheugen van de Brusselse Vlaming in de grootstedelijke samenleving (her-)ontdekken als onuitputtelijke bron van genoegen en educatie. Als pluralistische instelling in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verzekert het AMVB de verwerving, het beheer, het onderzoek en de ontsluiting van archieven van Nederlandstalige, Brusselse organisaties, personen en families.

Met dit digitale project tracht het AMVB tegemoet te komen aan haar opdracht van beheer, onderzoek en ontsluiting van archiefstukken. Conservatie volgens de huidige wetenschappelijke richtlijnen vormt de rode draad doorheen dit project. Door de stukken in te scannen moeten de originelen niet langer fysiek worden gemanipuleerd en zullen ze dus langer bewaard kunnen blijven. Deze doelstelling heeft onmiddellijk heel praktische implicaties voor het project. Zo zullen de digitale beelden de oorspronkelijke werken zo dicht mogelijk moeten benaderen. Dit impliceert bijvoorbeeld scannen in kleur op hoge resolutie. Over de stappen die werden ondernomen om de levensduur van de analoge stukken te verlengen verneemt u verder meer.

¹ OCLC. Guiding Digital Success. S.l., s.d. http://www.oclc.org/fr/fr/info/quickstart/guiding_digital_success_handout.pdf (toegang op 07/01/2010)

Ontsluiting

Ook de wijze waarop de digitale beelden ontsloten zullen worden, heeft praktische gevolgen waar we nu reeds rekening mee moeten houden. Van de originele bestanden zullen afgeleiden worden gemaakt die zullen worden bewerkt om de leesbaarheid op beeldscherm te vergroten. Bovendien dienen de scans metadata en contextinformatie mee te krijgen. Dit kan op verschillende manieren gebeuren. Na uitgebreid overleg wordt beslist geen aparte website uit te bouwen. Dit is niet bepaald goedkoop en moet ook de komende jaren onderhouden en geüpdatet worden. Bovendien is het bijzonder moeilijk een dergelijke website te linken aan het inventarisatieprogramma waarover het AMVB reeds beschikt. Naast de interface zou ook een nieuw zoekprogramma moeten worden uitgewerkt. Aangezien het (nog) niet mogelijk is efficiënt automatische tekstherkenning toe te passen op handgeschreven bronnen, zouden medewerkers handmatig kernwoorden moeten toevoegen aan alle teksten. Maar hoever moet je hierin gaan? Enkele omschrijvende woorden per reeks, per deel, per vergadering, per alinea?

We kozen voor een meer realistische oplossing, namelijk het integreren van de scans in het bestaande programma Adlib. Aangezien het AMVB reeds over dit programma beschikt moet hier geen budget meer voor worden uitgetrokken. De scans kunnen gekoppeld worden aan de bestaande beschrijvingsfiches waardoor de bronnen ook meteen in hun context worden geplaatst. Het bestaande programma zal worden aangepast zodat de hyperlinks online worden weergegeven, maar ook kunnen worden uitgesloten. Zo zal gevoelig materiaal enkel in de leeszaal te bekijken zijn. Verder zullen de fiches worden verfijnd door meer achtergrondinformatie en kernwoorden per bron op te nemen.

Aangezien de gebruiker in Adlib gericht moet zoeken om op de digitale bronnen uit te komen, zal de website van het AMVB verder worden uitgebreid met een projectpagina. Hier kan men de vorderingen binnen het project op de voet volgen en worden de links naar de gedigitaliseerde stukken opgelijst. Bovendien zullen de bestanden ingekapselde metadata meekrijgen en zullen de hyperlinks van de fiches op Google worden geplaatst. Zo zal ook wie gebruik maakt van zoekmachines op de website van het AMVB terechtkomen.

De Adviesraad

Eind januari werd voor de eerste keer de Adviesraad samen geroepen. Deze raad bestaat uit Peter Moorkens (SOMA), Inge Moris (Stadsarchief Leuven – project Itinera Nova), Donald Weber (Amsab), Peggy Voesterzoons (VGC-Erfgoedcel), Patricia Quintens (directeur AMVB), Patrick Van den Nieuwenhof (afgevaardigd beheerder AMVB), Mariet Calsius (archivaris AMVB) en Stephanie Aertsen (project-medewerker AMVB). De leden werden aangesproken op basis van hun kennis van projectwerking, digitalisering en ICT. De adviesraad zal op geregelde tijdstippen worden samengeroepen en op de hoogte worden gebracht van de stand van za-

ken. Alle expertise is immers welkom. Aan de betrokken archiefinstellingen werd bovendien een bezoek gebracht om te polsen naar ervaringen, aanbevelingen – en te vermijden valkuilen.

Het financieel aspect

Het budget is geen onbelangrijke factor. Aangezien het om een projectsubsidie gaat moeten alle kosten – ook toekomstige – dit jaar worden ingecalculeerd. Dit is bijvoorbeeld een belangrijke motivatie om zelf een boekscanner aan te kopen. Er is de komende jaren immers geen budget beschikbaar om de digitalisering uit te besteden. Onderhoudscontracten, online opslag, toekomstige uitbouw van de server, onderhoud van de website e.d. nemen een grote hap uit het budget. Daarbij komen nog de impliciete kosten die het AMVB zelf moet dragen: medewerkers die ook in het project betrokken worden waardoor de dagelijkse werking vertraging oploopt (bijv. voor overleg, voorbereiden van de stukken, interne verhuis om plaats te maken voor de scanner etc.), infrastructuur, ICT e.d.

Documentatie van het proces

Zoals vermeld werd een projectmedewerker aangesteld voor 12 maanden. Sinds 19 april is een tweede tijdelijke medewerker in dienst worden genomen om de praktische kant van het scannen op zich te nemen. Het is echter de bedoeling dit project de komende jaren verder te zetten vanuit de dagelijkse archiefwerking. Daarom is het noodzakelijk de vaste medewerkers meteen mee op te leiden en vertrouwd te maken met de apparatuur, software en standaard werkwijze. In een eerste scanfase zal op zoek gegaan worden naar de meest efficiënte werkwijze en de correcte instellingen voor de software. Alle aspecten, van technische specificaties, het oplossen van specifieke foutmeldingen tot de juiste achtergrondkleur zullen tot in detail worden beschreven in een draaiboek. Zo blijft de kennis in huis na het vertrek van de medewerkers. Bovendien worden alle mogelijke beslissingen, redeneringen, problemen, aankopen en afspraken in verband met het project neergeschreven in een eindverslag voor alle betrokken partijen.

Fase 2: De ontwikkeling van het digitale project

De doelgroep bepalen

Ontsluiting en onderzoek nemen een belangrijke plaats in binnen het project. Op basis van de archieffunctie van het AMVB werd beslist de doelgroep te beperken tot onderzoekers en studenten. De online aangeboden archiefstukken dienen een meerwaarde te bieden voor de geschiedenis van de Nederlandstalige verenigingen, personen en families in Brussel. Inhoud primeert boven mooi ogende afbeeldingen. Gezien de bronnen waarover het AMVB beschikt zal historisch onderzoek een centrale plaats innemen – hoewel theaterwetenschappelijk, politiek, sociologisch of linguïstisch onderzoek zeker tot de mogelijkheden behoort.

al die tegenwoordig zijnde leden goedgekeurd en
aangenomen. X

Exorde: hietse dat in een algemeen verslag zal
opgemerkt worden over de eerebetuigingen van de
Maatschappij Coenulijfhebbers Clauwaerts

De heer Kuyers heeft tijdens de bevoegdtezing de
aanmerking gemaakt dat de vergaderingen door de heer
lyfhebbers leden gevraagd te een opweigt tegen de maatschappij
mit hunne bytreding, ontstuen een bet voorstel gedaan
dat de leden van beide Maatschappijen op denzelfden voet
konden gesteld worden. Konden de beide schulten zullen
verstoffd zijn.

De voorstellen der coenulijfhebbers Clauwaerts beuatten
dat de voordelen hun tegekind voor het gautesche jaar
konden geldig blyven.

Kuyers heeft de beide voorstellen te ont rickend,
want verbindt hy zich kanden de vergadering der Coenulijfhebbers
Clauwaerts tegen de rechtbestellen der Kuyersden
zal kunnen opwegen de leden tegen Maatschappij van ter
open te einde hy selun het voorstel kanden doen al de
leden der verbanden klingen eenoormig te behandelen

De woorden des heer Kuyers zijn de algemeene
goedkeuring weg.

X Het hietse handt sich onledig mit het opmaken der
Programma over den besaand van 18 dier.

Het selun bestaet uit:

- Eerste del: Inleiding mit een aria over Diana uitgesaand
door den heer D. Joopens
- 1. Redvoering in name van het Bestuur door den
1^{en} Secretaris der Maatschappij
- 2. De koopmanslietk beuatten door den heer
Henderson
- 3. De Kruiderliet, Dichtstuk door Vanduyne
voorgeragen door den heer Verbrugge
- 4. De Grootvader, Woorden van Conscience
gesongen door de Pandentkousel
- 5. De dorpsmuziekanten van Gheel, lering
door de Kuyers.

- 1° De Redelivster, woorden van Dinstenberg, muzyk van Vandenbogerdte, gezongen door den H. DeFoyen.
- 2 Jan Onrust, uitgalming door M^r. DeFoyen
- 3 De Klauwaert, woorden van Dinstenberg, Muzyk van Vandenbogerdte gezongen door M^r. C. VandenDaele.
- 4 Het Keesje uit de Dalen, woorden van Th. Laethem, muzyk van Volckmijck, gezongen door J^h. A. Kerkvliet.
5. Eenzaam door M^r. en M^l. Wagenaar

Slot van over de Tiens door M^r. D. Goetsew. X

Dit aldus vastgesteld Lyndes spruik, het bestuur over
 Om te benamen boden der Kartschappy en over de muzyk
 lid van dienst. Die enderechtheid klingen. Daar een en elke
 boden te doen verrigten.

Nu de twee VandenBach, Wagenaar, Van Drufpuzen en
 andere liederen getuist te hebben, besluit het bestuur hieraan
 in een andere vergadering te beslissen en tot alden dien
 dienst door de bestaende boden te doen verrigten.

De zitting wordt om 11 1/2 ure geteem.

De Sekrearis

M^r. J. P. DeLering

De Voorzitter

J^h. van der Wijk

Een enquête werd rondgestuurd naar historici werkzaam aan de Vrije Universiteit Brussel, de Katholieke Universiteit van Leuven, de Universiteit van Antwerpen en de Universiteit Gent. Op deze manier wilden we peilen naar de interesse voor een digitaal project, maar ook naar de verschillende onderzoeksvelden en de meest geschikte archiefstukken om een dergelijk onderzoek uit te voeren. De resultaten waren zeer positief. Verschillende professoren zouden een digitaal archief aanraden voor bachelor- of masterpapers indien er voldoende contextinformatie aanwezig is. Volledige indexatie of een zoekfunctie in de tekst bleek daarentegen niet noodzakelijk. Aanvullende bronnen zouden interessant zijn, net als gelijkaardige bronnen voor een vergelijkend onderzoek. Uit de verenigingen die werden geselecteerd bleek er voornamelijk interesse te bestaan voor de amateurtoneelgroepen en de sociaaleconomische verenigingen als de KAV of de Katholieke Werkliedenpartij. Deze interesse zal ook mee het selectiebeleid voor het digitale archief bepalen. Alle respondenten wensten bovendien op de hoogte te worden gehouden van het project en de meesten wensten een uitnodiging te ontvangen voor het publieksmoment in december. We zijn zeer tevreden dat onze inspanningen zo'n enthousiaste bijval krijgen vanuit academische hoek. Het AMVB zal het project dan ook zo goed mogelijk trachten te valoriseren door actief samen te werken met de universiteiten.

Een selectiebeleid uitwerken

Om de doelstellingen te behalen is het noodzakelijk een coherent en doordacht selectiebeleid uit te werken. Het is immers niet de bedoeling een digitale rommelhoop te creëren met allerlei losse stukken zonder verband of context. Enkele belangrijke uitgangspunten werden op papier gezet en zullen in de loop van het project verder verfijnd worden. Een praktisch hulpmiddel hierbij is de selectiematrix: op basis van ja/nee vragen wordt een eerste groep afgebakend die voor digitalisering in aanmerking komen. Zo zullen in eerste instantie enkel archiefstukken worden gedigitaliseerd. Omwille van privacyredenen zal het AMVB zich eerst concentreren op de Nederlandstalige verenigingen. Kerndocumenten als notulen en verslagboeken komen eerst in aanmerking voor digitalisering omdat zij de geschiedenis van de vereniging vrij objectief en tot in de kleinste details weergeven. Dit in tegenstelling tot de verfraaide geschiedenissen die bijvoorbeeld in guldenboeken werden opgetekend. Ook niet onbelangrijk: er rusten geen auteursrechten op deze verslagboeken, wat het een stuk eenvoudiger maakt om ze online te plaatsen. Privacywetgeving wordt niet meegenomen in de beslissing om al dan niet te digitaliseren. Als de stukken privacygevoelige informatie bevatten kunnen ze wel worden gescand, maar zullen ze enkel intern digitaal beschikbaar worden gesteld. Ook praktische motivaties spelen een belangrijke rol bij de selectie. Is het mogelijk het stuk te digitaliseren of zijn er problemen omwille van de fysieke staat, de omvang etc.?

Volledige reeksen krijgen steeds voorrang. Ook stukken die een reeks vervolledigen kunnen in aanmerking komen. Zo wordt bekeken of het mogelijk is in de toekomst volledige archieven in te scannen. Het kan bijvoorbeeld interessant zijn om een reeks verslagboeken aan te vullen met jaarverslagen, het tijdschrift van de vereniging of programmaboekjes. Dit is echter toekomstmuziek. Momenteel werden een negentigtal verslagboeken opgelijst – en er blijven er regelmatig opduiken. We moeten ons dan ook de vraag stellen of enkel geïnventariseerde archieven in aanmerking komen om gedigitaliseerd te worden. Digitalisering biedt natuurlijk een mooie kans om het archief te verwerken, maar dit mag de dagelijkse werking van het AMVB niet verstoren. Heeft het wel zin verslagboeken te digitaliseren als er geen bijkomende bronnen ingekeken kunnen worden? Zullen we onderzoekers de mogelijkheid geven een aanvraag in te dienen om bepaalde archieven te digitaliseren? Of kan er enkel worden verzocht om bepaalde stukken hoger op de prioriteitenlijst te plaatsen? Hoeveel stukken kunnen gescand worden zonder de dagelijkse werking in het gedrang te brengen?

Hoe moeten we de prioriteitenlijst opstellen? De negentig verslagboeken tellen samen 18.000 bladzijden. Het is niet realistisch ze voor eind december allemaal in te scannen, corrigeren, contextualiseren, indexerend en online te plaatsen. Dus welke verslagboeken mogen de spits afbijten? Na veel wikken en wegen wordt besloten om de verenigingen op te delen naar hun functie: sociaal-economische verenigingen, politieke en culturele. Van elke categorie moeten archieven vertegenwoordigd zijn in de digitale collectie om een correcte weerspiegeling te vormen van de analoge collectie die het AMVB beheert. Op deze manier worden reeds zes verenigingen geselecteerd. Aangezien het aangewezen is een tussentijdse evaluatie uit te voeren wordt beslist te starten met een beperkte reeks. Bovendien lijkt het beter te vertrekken vanuit stukken die zich in goede staat bevinden. Wanneer we over meer expertise beschikken kan dan worden overgegaan tot de meer veeleisende werken.

Dit denkproces was een interessante oefening, maar heeft ook nieuwe vragen opgeworpen. We concluderen dat een selectiebeleid noodzakelijk is. Dit moet een consequente visie weergeven, maar mag geen statisch strak instrument zijn. Enige flexibiliteit om op nieuwe noden te kunnen inspelen, is nodig. Wanneer de doelgroep verandert, de doelstellingen van de instellingen veranderen, wetgeving wordt aangepast, de richtlijnen niet praktisch haalbaar zijn enz. moet het beleid opnieuw worden overdacht en aangepast aan de nieuwe noden.

De zoektocht naar noodzakelijke hard- en software

De zoektocht naar hard- en software start op Google. Welke mogelijkheden zijn er om te scannen? Met welke praktische en technische aspecten moet rekening

gehouden worden? Stapels literatuur en aanbevelingen worden doorgeploeterd.

Al snel blijkt dat we eerst zelf een belangrijke knoop moeten doorhakken: kopen we een boekscanner aan of besteden we het digitaliseren uit aan een gespecialiseerde firma? Alle voor- en nadelen worden op een rijtje gezet, alle praktische problemen onder de loep genomen. Niet verrassend wordt de beslissing bepaald door het budget. Aangezien we met een eenmalige projectsubsidie werken lijkt zelf scannen de beste optie. Uitbesteding lijkt eenvoudiger, maar vraagt evenveel van het personeel. De stukken moeten worden voorbereid op transport, alle inkomende scans moeten een voor een worden gecontroleerd, de staat van de stukken moet geïnspecteerd worden bij het terugkomen etc. Bovendien wordt op deze manier intern geen expertise opgebouwd. Het doorslaggevend argument: de aankoop van een boekscanner geeft het AMVB de mogelijkheid om de komende jaren systematisch de reeksen verder te scannen.

Op basis van literatuur en concrete aanbevelingen van de Adviesraad en bezochte archiefinstellingen wordt een lastenboek samengesteld en verstuurd naar gespecialiseerde bedrijven. Voor het lastenboek baseren we ons op het model van e-David. Dit werd voornamelijk opgesteld voor uitbesteding, maar dwingt ons meteen om na te denken over de eisen die we stellen aan de software en wat we later met de scans willen doen. Aangezien verschillende stukken in slechte staat zijn door verkleuring van het papier, inktvraat, verbleking van de inkt etc. is scannen in kleur voor ons een must. Deze scanners kunnen bovendien ingesteld worden voor scannen in grijstinten of zwart-wit zodat we eigenlijk alle opties openhouden. Dit ondersteunt meteen de conservatiedoelstelling van het project. Het is de bedoeling een moederbestand te creëren dat de look and feel, de werkelijkheid zo dicht mogelijk benadert. Deze afbeelding wordt in hoge resolutie als TIFF opgeslagen en mag niet worden gemanipuleerd. Tegelijk met dit moederbestand willen we echter een afgeleide kopie creëren die wel kan worden bewerkt om de leesbaarheid te verbeteren. Deze afbeeldingen moeten als multipage PDF online ter beschikking worden gesteld. Om praktisch te kunnen werken moet het mogelijk zijn om bij het opslaan een betekenisvolle naam aan beide bestanden toe te kennen. Verder zijn het kleine details die het verschil kunnen maken: de mogelijkheid om een stempel toe te voegen aan de afbeelding, om dubbele bladzijden te snijden, de volgorde van de afbeeldingen te wijzigen, een zwarte rand toe te voegen etc.

Hierbij moet ook rekening gehouden worden met de toekomstige behoeften van het AMVB. Kan de boekenwieg worden dichtgeschoven tot een solide oppervlak zodat later ook foto's of affiches kunnen worden gescand? Werkt het toestel wanneer de glasplaat niet wordt gebruikt, zodat ook kleine objecten gedigitaliseerd kunnen worden? Het AMVB bezit een verzameling guldenboeken. Verschillende van deze werken hebben een formaat van een dubbel A2, waarbij de langste zijde

als breedte werd genomen. Is het mogelijk deze stukken zo te plaatsen dat een enkele bladzijde kan worden gescand? Enzovoort.

We ontvingen twee offertes voor boekscanners die aan onze vereisten bleken te voldoen. Om de kwaliteit van de scanners te testen trokken we met de lastigste stukken naar de firma's: ingeplakte brieven waarvan ook de achterkant gescand moest worden, boeken die niet volledig openen maar tot in de naad werden beschreven, doorgedrukte inkt, blinkende foto's etc. Op basis van de resultaten werd de ProServ scanner het meest kwalitatief bevonden. Deze scanner beweegt zich over het stuk, waardoor overal dezelfde scherpte wordt verkregen. Dit in tegenstelling tot scanners met een vaste scankop die enkel kunnen scherpstellen op een ellips waardoor de hoeken wat wegvallen. Onze beslissing wordt echter opnieuw bepaald door het budget. Op basis van prijs-kwaliteitverhouding wordt besloten een Zeuschel OS12000 Advanced aan te kopen. Het toestel voldoet aan al onze vereisten, waarbij vooral de software vrij indrukwekkend is. Stukken die toch problemen opleveren – bijvoorbeeld omwille van formaat of resolutie – kunnen eventueel worden uitbesteed aan een gespecialiseerde firma.

Vooraleer de scanner geleverd kan worden moeten nog verscheidene praktische aspecten in orde worden gebracht. We hebben gekozen voor de optie van een gemonteerd scherm op de scanner om tijdens het digitaliseren te kunnen controleren of de stukken volledig gescand zijn. Deze beelden moeten achteraf echter nog worden bewerkt. Aangezien het om zware beeldbestanden gaat moet een krachtige pc worden aangekocht. Hierbij wordt ook een mirror systeem voorzien, zodat van alle gescande beelden meteen een back-up wordt gemaakt. Bovendien is het belangrijk ergonomisch te kunnen werken. Er wordt een elektrisch verstelbare tafel besteld zodat de scanner staand zowel als zittend kan worden bediend. Ook de nieuwe computertafel is in hoogte verstelbaar. De scans zijn van betere kwaliteit wanneer er met constant omgevingslicht wordt gescand. Een dergelijk apparaat neemt bovendien nogal wat plaats in. De meest geschikte plaats om het 'digitaliseringatelier' te installeren blijkt dan ook de refter. Dit betekent een interne verhuis: het laten ophalen van oude bureaus en pc's, kasten en tafels verplaatsen, lampen verwijderen etc. Daarnaast moeten er onderhoudscontracten worden afgesloten voor de komende jaren, zal er een opleiding worden georganiseerd voor alle betrokkenen, allerlei materialen moeten aangekocht worden om het scannen mogelijk te maken. Bij het maken van de proefscans bleek immers dat creativiteit even belangrijk is als technische kennis. Experimenteren met zwart vilt, verschillende tinten karton, kussentjes en steunstukken allerhande bleek een vereiste om tot een kwalitatieve scan te komen.

Wanneer de beelden zijn gemaakt moeten ze ook nog duurzaam worden bewaard.

Bestuursvergadering van 11 December 1858.
 Voorzitterschap des heeren de Van Diepstra
 de zitting is open om 9 uur.

Afgenoeming te heeren de Van Diepstra, Jans, Van der Werf, Kortbeest, de Boer, de Meester, vande heeren de Looze, en Van der Meer. Het voorstel der vorige Bestuursvergadering en dat der Bijeenkomst van 6 December, aangaande de vergadering en godsdienst. De heer de Meester heeft voorgesteld dat hij bij den heer Van der Meer en zijn vrienden te raad over de vestiging in de kerk heeft overzigt dat hij te veel kanten kunnen krijgen, doch had het laten toegeven, en het was gelukkig. De heer de Meester of hij in 't verleden willen bevestigen om voor de armen die Jernsteden te spelen. De heer Kortbeest wil dan op het affiche gedrukt moet worden en of dit geen nadruk aan de maatschappij zou doen voor de vestiging welke zij hier in de stad voor de armen nog moeten zetten. De heer de Meester antwoorde dat dit geen nadruk zou doen en hij zoudt daarvoor meer kans hebben om over de kerk te denken. Er werd gesproken als dat de kerk uitgedeld was, althans is er nog een nieuwmaal (als een vestiging) te vestigen, over welke de kerk merken de kerk van welk land aangeleiden heeft te vestigen. Verder werd bepaald dat er voortaan melding in de precie verhalen zal gemaakt worden van de kerk welke kunnen worden aangegeven met de vergadering der uren waaraan.

De heer de Meester zal ditmaal zijn rol niet spelen, aangezien hij met de Vermittelingen te veel bezigden heeft. De heer de Looze speelt ditmaal niet omdat het te kort op handen is en hij wil het een grooten rol in zijn tijd niet laten lozen, maar hij wil in dien tijd te veel bezigden heeft. — Verder werd er niets bijzonders behandeld in de vergadering gesloten om 10 uur.

De 2de Voorzitter
 H. van der Meer

De 1ste Voorzitter
 Van Diepstra

Bestuursvergadering van 18 December, 1855.
Vereniging des heeren S. Vandriessche
de zitting is open om 5 1/2 uur.

Begint vreedig de heeren S. Vandriessche, Jansz, Nieuwe, Verbeek en de heer
van de mulleren Hinderoyckes in hetter. Het laatste voorstel
wordt goedgekeurd. De heer Verbeek begint met het vragen en verlaten
van het object der verlening. In het vorige proces verbaal is er melding
gemaakt dat er leden waren die kunnen wel teruggegaan hebben, by de
behoort de heer Meelburg, welke gunstige had en naar de verlening
te komen. Die willen zij aanvullend aangegeven over de volgende heeren
Arel van Sobben, van M. Schepers, de van de liden, van de Verbeek
en van van de liden van M. Schepers. Men gaat over tot het nemen van
Resoluties voor de aangevonden verlening. Worden benoemd de
heeren Meelburg, Verbeek en de liden. De heer Schepers blijft
niet om de behoeven van de liden te nemen om het Bureau van
te nemen. De heer Verbeek doet mededeeling aangaande de Hinderoyckes
in namens de Hinderoyckes de Hinderoyckes van de liden met een
maatschappij verzoekt een verlening te geven ten voordele van
geenige school; de te overnemen van de liden van de Hinderoyckes
en geene de Hinderoyckes de liden op zich nemen en alle de liden, welke
van welke er nodig gevonden worden. My van enen kant hebben
om nogens niet de liden van de liden en de liden. Dit voor
stel werd aangenomen. De heer Hinderoyckes doet voor om de liden
te liden welke met het post verwant. De wordt bepaald dat op
de volgende Bestuursvergadering de liden zullen aangenomen worden.
De verlening van de liden op een zondag in January aangevonden
in het liden van de liden van de liden. Verder wordt bepaald
dat om de liden der maatschappij en liden en om de liden van de liden.
De zitting wordt gesloten om 11 uur.

De 2de Voorzitter
W. van Geer

De 1ste Voorzitter
Vandriessche

Deze langetermijnbewaring stelt momenteel de grootste problemen. De serverruimte kan gemakkelijk worden uitgebreid met enkele externe harde schijven om de pdf's online ter beschikking te stellen. De moederbestanden zullen nu echter reeds ongeveer 1 terrabyte innemen. Wanneer het project de komende jaren wordt verder gezet moet ook deze ruimte verder worden uitgebreid. De veiligste oplossing momenteel bestaat eruit elke avond een online backup te laten maken van de nieuwe bestanden. Externe harde schijven kunnen immers worden gestolen, kunnen beschadigd raken etc. De bestanden zouden regelmatig op nieuwe schijven moeten worden gekopieerd, backups moeten op aparte locaties worden bewaard etc. Online bestanden daarentegen kunnen op elk gewenst moment op elke locatie terug worden opgeroepen. De host voorziet in veiligheidskopieën, eventueel worden deze zelfs aangeleverd op harde schijf via een koerierdienst. Hiervoor zou dan een contract moeten worden afgesloten met een hostingservice voor de komende jaren. De prijzen hiervoor zijn echter hallucinant. We zijn dan ook nog steeds op zoek naar een geschikte oplossing.

Verder moet rekening gehouden worden met het onderhoud dat deze bestanden zullen blijven vragen. De techniek evolueert zo snel – terwijl de dragers steeds minder lang meegaan – dat het noodzakelijk zal zijn de integriteit van de bestanden regelmatig te controleren en de bestandsformaten te updaten om ze in de toekomst leesbaar te houden. Ook deze aanbevelingen zullen worden opgenomen in het draaiboek.

Publiciteit

Stukken online aanbieden heeft natuurlijk weinig zin als je je publiek hiervan niet op de hoogte brengt. In februari verscheen reeds een artikel over het digitaliseringsproject in *Brussel Deze Week*². In december zal een publieksmoment georganiseerd worden om de projectresultaten uitgebreid voor te stellen. Hierbij zal ook de Brusselse pers worden uitgenodigd. En natuurlijk wordt u op de hoogte gehouden van het volledige verloop via de online nieuwsbrief, de website en dit tijdschrift.

Fase 3: Voorbereiding van de stukken

Onderzoek van de geselecteerde collectie

Op basis van het uitgewerkte selectiebeleid zullen we ons in eerste instantie concentreren op de verslagboeken van Nederlandstalige Brusselse verenigingen. Negentig verslagboeken van tweeëntwintig verenigingen werden opgelijst, alles samen goed voor ca. 18.000 beschreven pagina's. Alle stukken werden opgenomen

2 HUBO, (B.). 'AMVB digitaliseert handgeschreven verslagboeken van verenigingen.' Brussel Deze Week, zondag 28 februari 2010. <http://www.brusselnieuws.be/artikels/stadsleven/zuurvrij-inge-pakt-de-eeuwigheid-tegemoet> (toegang op 05/03/2010)

in een detaillijst, met vermelding van archiefnummer, archiefvormer, titel, datering, afmetingen, inhoud, fysieke staat van het stuk en aantal beschreven pagina's. De stukken dateren van 1852 tot 1997. Dit betekent dat er onderling grote verschillen vast te stellen zijn, ondermeer op vlak van papierkwaliteit, de soorten handschriften en boeksoorten – variërend van ingebonden delen tot eenvoudige schriftjes met papieren kaft. De problemen op het vlak van fysieke staat zijn navenant: inktvraat, foxing, losgescheurde bladzijden, vergeelde en gerafelde pagina's, versleten ruggen en kaften, roestvlekken van paperclips, ingekleefde stukken waarbij de lijm vlekken heeft nagelaten op verschillende onderliggende bladzijden enzovoort. Bij deze inspectie blijkt dat sommige stukken in een dergelijk slechte staat zijn dat ze niet zomaar kunnen worden gedigitaliseerd. Professionele hulp wordt ingeroepen.

Het belang van conservatie

Aangezien de conservatie van de stukken een belangrijke plaats inneemt binnen dit project werd beslist om budget opzij te zetten voor de fysieke bewaring tijdens en na het digitaliseren. Zo zullen de stukken bijvoorbeeld op voorhand voorzichtig gestofzuigd worden en worden zuurvrije bladen tussengevoegd waar nodig (bijv. om inktvraat of beschadiging door lijm tegen te gaan). Aangezien sommige stukken zich in preciaire staat bevinden werd beroep gedaan op de expertise van dhr. Guy De Witte. Twee delen zullen van hun band ontdaan worden omdat het papier dermate broos is geworden dat het door de binding uit elkaar wordt getrokken. De losse katernen kunnen dan worden gescand zonder het papier verder te beschadigen en zullen langer bewaard kunnen worden dan in de oude boekband. Alle andere werken zullen apart worden herverpakt in nieuwe zuurvrije dozen. Ze zullen liggend worden bewaard om de band en het boekblok te sparen. Hiervoor worden standaard prentendozen besteld zodat de hoeken van de doos de druk van de bovenliggende stukken kan opvangen. Om te vermijden dat de stukken gaan schuiven wordt het stuk gefixeerd met zuurvrij materiaal. Een twaalfstal stukken – bijvoorbeeld een perkamenten band versiert met bladgoud – blijken dermate waardevol dat een gebufferde doos op maat zal worden gemaakt om de stukken te beschermen.

Ook tijdens het scannen zullen maatregelen getroffen worden. Kwetsbare stukken zullen zonder glasplaat worden gescand. Bij de scanner werd een boekhouder aangekocht die versteld kan worden tussen 90 en 140 graden - speciaal voor boeken die niet volledig kunnen openen. Metalen kasten worden voorzien om de stukken tijdens het scanproces veilig en stofvrij te bewaren. Tot slot zal tijdens het proefproces gecontroleerd worden in hoeverre het scannen invloed heeft op de fysieke staat van de stukken. Indien nodig kunnen dan verdere maatregelen getroffen worden, of kunnen bepaalde stukken uitgesloten worden van de selectie.

Intellectuele rechten en privacy

Het is niet toegelaten zomaar alles te digitaliseren en op het internet te plaatsen. In de eerste plaats dient rekening gehouden te worden met auteursrechten.³ De wet geldt voor elk idee dat in een originele vorm wordt gegoten. Het auteursrecht geldt automatisch vanaf het moment van creatie, registratie is dus niet nodig. Tenzij de stukken onder het openbaar domein vallen (d.i. als de vormgeving niet oorspronkelijk is of wanneer de beschermingstermijn is verlopen), beschikt de auteur wettelijk over vermogens- en intellectuele rechten. Dit betekent dat de auteur of zijn erfgenaam schriftelijk moeten instemmen met reproductie. Scannen, fotograferen, opslaan, op een website plaatsen, downloaden impliceert verscheidene productieprocessen en kan bijgevolg enkel met schriftelijke toestemming gebeuren. Ook 'de beschikbaarstelling van een werk voor het publiek op een door hen individueel gekozen plaats en tijd' (zoals bijvoorbeeld het plaatsen van werken op internet) valt onder de auteursrechtelijke bevoegdheid. De morele rechten zijn verbonden met de persoon van de auteur en zijn principieel onvervreemdbaar. Hieronder valt ook het integriteitrecht: de auteur kan zich verzetten tegen elke vervorming, vermindering of andere wijziging van zijn werk. Dit kan inhoudelijk maar ook louter materieel zijn: een uitvergroting of verkleining, verkeerde kleurweergave etc. Met name dit laatste recht kan een probleem vormen bij het scannen zelf.

De auteursrechten gelden tot zeventig jaar na het overlijden van de auteur, geteld vanaf 1 januari volgend op het overlijden. Er zijn uitzonderingen op de auteurswet voor wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Zo mag auteursrechtelijk beschermd materiaal gebruikt worden in bloemlezingen of om te citeren. Het gaat hier echter duidelijk om illustraties, waarbij niet het volledige werk mag worden gedigitaliseerd. Bovendien mag men niet handelen met winstgevend oogmerk en mag de normale exploitatie van het werk niet in het gedrang komen. Er worden ook wettelijke uitzonderingen gemaakt voor archivering. Hierbij mogen slechts een beperkt aantal reproducties gemaakt worden om de bewaring van het stuk te garanderen. Deze kopieën mogen niet online worden aangeboden, maar mogen wel intern ter beschikking worden gesteld van gebruikers om het origineel niet te beschadigen. Bij officieel erkende instellingen mogen digitale werken via een intern netwerk of speciale terminals worden ontsloten voor educatieve en wetenschappelijke doeleinden in het kader van de normale activiteiten van de instelling. Hier wordt geen beperking op de omvang opgelegd – de beperking dat volledige

³ ICRI: WERKERS (E.) e.a. Auteursrecht in de digitale samenleving. Leuven, 2009. http://www.faronet.be/files/pdf/pagina/auteursrecht_digitale_samenleving.pdf (toegang op 08/01/2010). RAAD VOOR DE INTELLECTUELE EIGENDOM. SECTIE 'AUTEURSRECHT EN NABURIGE RECHTEN'. Advies: denkpistes betreffende de 'digitale bibliotheken' in drie typegevallen. S.l., 2009. http://statbel.fgov.be/nl/binaries/Digitale_Bibliotheken_tcm325-77732.pdf (toegang op 08/01/2010)

boekdelen nooit mogen worden gescand blijft echter van kracht. In België volstaat het niet te kunnen bewijzen dat het onmogelijk bleek de auteur of zijn erfgenaam op te sporen – de instelling moet schriftelijke toestemming hebben om auteursrechtelijk beschermde werken te reproduceren. Indien dit niet wordt verkregen zijn rechtszaken niet uit te sluiten.

Naast de wetgeving op auteursrechten kan ook de bescherming van de privacy van het individu problemen opleveren. In het kader van historisch onderzoek kan eventueel worden afgeweken indien het gaat om 'persoonsgegevens die kennelijk publiek gemaakt zijn door de betrokkene zelf of die in nauw verband staan met het publiek karakter van de betrokkene of van de feiten waarin deze laatste betrokken is of is geweest'. Hiervoor dient men aangifte te doen bij de Commissie voor de Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer.

Op basis van bovenstaande gegevens heeft het AMVB beslist zich voorlopig te concentreren op het archief van verenigingen. Verslagboeken worden immers niet beschermd door de auteurswet. Om privacyredenen worden momenteel enkel werken tot 1940 online geplaatst. Andere stukken komen wel in aanmerking om te digitaliseren, maar zullen enkel in de leeszaal raadpleegbaar zijn. De digitalisering van guldenboeken en huldeboeken wordt omwille van dezelfde redenen voorlopig uitgesteld. Deze bevatten talrijke tekeningen, liedteksten, muziek, foto's e.d. van – al dan niet bekende – kunstenaars. Binnen de tijdslimiet van dit project is het niet haalbaar de auteurs of hun erfgenamen op te sporen. Bovendien beschikt het AMVB niet over het budget om een bemiddelingsbureau in te zetten of een schikking te treffen.

Het verdere verloop van het project

Het was even wachten op het leveren van de scanner. Ondertussen zaten we niet stil. Praktische problemen werden aangepakt, specificaties voor het digitaliseren werden verder uitgewerkt. Na een eerste proeffase zullen alle aspecten (werkwijze, metadata, gebruiksvriendelijkheid e.d.) worden geëvalueerd en eventueel aangepast. Hierover leest u meer in de volgende *Arduin*.

Vlaamse Padvindders, 1921. De achterkant van de foto vermeldt dat ze samenkwamen in het Vlaams Huis op de Grote Markt. Hoewel vrij onherkenbaar kwam er toch één reactie over een aantal bijzonderheden betreffende de groep. Het AMVB weet nu dan ook dat het uitzonderlijk is dat de groep gemengd was. Tot 1945 waren scouts en gidsen gescheiden aan pluralistische zijde, dit duurde tot 1973 aan katholieke zijde. Het ontbreken van kentekens zou er eveneens op wijzen dat het geen 'officiële' groep zou zijn.

'ONZE RUBRIEK' IN BRUSSEL DEZE WEEK

Mariet Calsius

Brussel Deze Week (BDW) publiceerde een jaar lang (december 2008 - december 2009) wekelijks een foto afkomstig uit de erfgoedcollectie van het AMVB. Over het algemeen verscheen een verenigingsfoto en werd de lezer opgeroepen te reageren indien hij/zij iemand op de foto herkende of eventueel de gebeurtenis, plaats en tijd kon schetsen. M.a.w. het AMVB selecteerde de foto, *BDW* drukte die af en het was wachten op de lezer.

Het idee om samen een erfgoedrubriek uit te werken kwam van de *BDW*-redactie. Het was even zoeken. Dat het een fotorubriek zou zijn, was vrij snel duidelijk. Maar welke foto's? Aangezien we niet wilden vervallen in 'Brussel in oude postkaarten' – wat dan meestal er op neerkomt dat de oude glorie van de Vijfhoek weer wordt bovengehaald, was het zoeken naar een alternatief. De oude verenigingsfoto's die in het AMVB berusten, zouden veel persoonlijker en kleurrijker zijn. Aanvankelijk hielden we allemaal een beetje ons hart vast. Zou de rubriek aanslaan? *BDW* heeft echter een actief lezerspubliek. Het fenomeen groepsfoto blijkt bovendien nog steeds een goede herinnering of bindmiddel te zijn. Toen onze erfgoedrubriek een half jaar liep, ontsproot in de hoofden van de makers van *Man bijt hond* een gelijkaardig idee. Wekelijks tracht een kijker zijn medemensen op een klasfoto/groepsfoto te herkennen.

Selectie van de foto's

De foto's zijn afkomstig uit de fotoverzameling en uit archieven met een bijhorende fotocollectie. Waar aanvankelijk enthousiast gestart werd, bleek het samenstellen van de rubriek iets moeilijker te zijn. Je kan wel foto's in overvloed hebben, maar zijn ze ook bruikbaar?

De fotoverzameling is ontsloten op onderwerp. Een nadere toegang is er nog niet. Dat betekent dat het AMVB wel weet van wie of van wat een foto aanwezig is, maar niet hoeveel foto's. M.a.w. vereniging x kan een fotomap hebben, maar het aantal varieert. We kunnen echter niet onmiddellijk victorie kraaien als er een foto aanwezig blijkt te zijn. De foto moet ook bruikbaar zijn. De bruikbaarheid van een foto voor deze specifieke rubriek werd vastgelegd door een aantal criteria:

- ➔ De personen moeten herkenbaar zijn: niet te vaag, niet te klein... en afdrukbaar in een krant.
- ➔ De foto moet niet te oud zijn. De lezers moeten nog familieleden of vrienden kunnen herkennen.
- ➔ De foto moet representatief zijn voor de vereniging.

De uiteindelijke keuze liep vaak vast op de ouderdom. Het AMVB bezit nog een schat aan verenigingsfoto's. Uiteindelijk werd ervoor geopteerd om toch een paar

Het Nausikaä-koor, ontstond als schoolkoor in de Maria Boodschapschool (Moutstraat). In 1961 maakte Oswald Fiewers er een echt koor van, dat al vrij snel bekendheid verwierf in Brussel, Vlaanderen, België en het buitenland. Het behaalde hoge resultaten op nationale en internationale wedstrijden. Het koor organiseerde in de jaren 1980 ook zelf koorwedstrijden voor Vlaamse jeugd- en kinderkoren die plaatsvonden op de campus van de Vrije Universiteit Brussel. Hier ziet u het koor in 1986 o.l.v. Lou Van Cleynenbreugel

bijzondere 'oudere' foto's ook op te nemen.

Er werden ook enkele uitzonderingen gemaakt wat het aantal foto's per vereniging betreft. In principe was het één foto per vereniging. Omdat enkele verenigingen uit onderafdelingen bestaan/bestonden of voldoende foto's in hun archief hadden om bijvoorbeeld een periode van 20 jaar te overbruggen, was het mogelijk om een aantal extra's te voorzien. De rubriek kon helaas niet worden verder gezet om de eenvoudige reden dat er geen bruikbare foto's meer waren.

De geselecteerde foto's kunnen worden ondergebracht in volgende categorieën:

- 1 toneelverenigingen (al dan niet professioneel)
- 2 muzikensembles (al dan niet professioneel)
gouwbonden en gezelligheidsverenigingen
- 3 studenten/scholieren
- 4 jeugdbewegingen
- 5 sporten dansverenigingen
- 6 cultuurverenigingen
- 7 Brusselgebeuren
- 9 andere

De indeling is artificieel, maar zij biedt een overzicht. De meeste categorieën spreken voor zich. In de AMVB-fotocollectie zitten echter een aantal typisch 'Brusselse' fenomenen/manifestaties.... Denk aan Mallepunt, aan initiatieven van de NCC/VGC. Die vallen onder 'Brusselgebeuren'. De categorie 'andere' probeerden we te vermijden, maar dat bleek toch moeilijk: het betreft hier een natuurvereniging, een liefdadigheidvereniging en een belangenvereniging. Zie tabel 1.

Hier mag worden opgemerkt dat de categorie muziek vrij veel foto's opleverde, terwijl er zeer weinig archieven van muziekverenigingen in het AMVB berusten.

Een andere indeling die eveneens mogelijk is, is de indeling op datum. Niet alle foto's zijn dateerbaar. Gelukkig konden een aantal lezers dit bijsturen. Met de context die het AMVB rond de verenigingen kent, is het natuurlijk wel mogelijk om de ongedateerde foto's in een tijdvak te plaatsen, o.a. door omgevingsfactoren als kledij of achtergrond.

De indeling die hiervoor wordt gemaakt, is simpel:

- ⇒ vóór W.O. II
- ⇒ W.O. II-1970
- ⇒ na 1970

Deze indeling loopt min of meer parallel met de geschiedenis van het Vlaams-Brusselse verenigingsleven. Voor W.O. II zijn er toch heel wat Vlaamse verenigingen actief. De oudste foto die werd gepubliceerd, dateert van 1905. Chronologisch gezien volgt dan het jaar 1921. Na W.O. II kent het verenigingsleven een dipje, maar vanaf eind jaren 1950 komt dat weer sterker op gang. De grote doorbraak voor het

Tabel 1: indeling volgens categorie
naargelang he doel van de vereniging
: geen reactie

	ANDERE	BRUSSEL GEBUREN	CULTUUR	SPORT /DANS	JEUGDBEWEGING	STUDENTEN EN SCHOLIEREN	GOUWBONDEN EN GEZELLIGHEID	MUZIEK	TOONEEL
Algemeen Nederlands Verbond - tak Brussel		1							
Antwerpse Gouwbond							1		
Benoit's Kring							1		
Bond der Limburgers						1			
Bond van West-Vlamingen (1)						1			
Bond van West-Vlamingen (2)						1			
Brabantzonen Koekelberg							1		
Brussels Senioren Cabaret						1			
Centrum West					1				
De Bergspelers Ukkel									1
De Kunstvrienden	1								
De Kunstvrienden van Schaarbeek	1								
De Meibloem	1								
De Noordstar	1								
De Zuidstar	1								
Dwergzangers							1		
Folies Bergère						1			
Heilig-Hartcollege Ganshoren						1			
Hoop in de Toekomst	1								
Jeugd en Muziek Brussel							1		
Jeugd en Theater-Werkgroep	1								
Jeugdhuis De Finkel					1				
Katholiek Studentencorps Brussel					1				1
Lenterik				1					
Mallepunt									1
Meiboomfanfare									1
Muzikanten voor De Kriekelaar							1		
Nausikaä							1		
Nausikaä-koor (1986)							1		
OBS/RNS Laken						1			
Onderwijsbeurs						1			
Oud-leerlingenbond Heilig-Hartcollege Ganshoren						1			
Prijs Culturele Uitstraling									1
Rijkslagere School Ukkel						1			
Ruusbroecviering 1985									1
Sint-Martinusprocessie							1		
Sint-Pietersturgilde Jette									1
Studiekring Roeland						1			
Toneelgroep Kunst en Liefde Molenbeek	1								
Vlaams Economisch Verbond									1
Vlaams Kamerorkest							1		
Vlaams Onderwijscentrum (VOC) - 4 foto's						1			
Vlaamse Bond van Gepensioneerden, Jette						1			
Vlaamse Club voor Kunsten, Wetenschappen en Letteren									1
Vlaamse Muziekschool Brussel							1		
Vlaamse Padvindes					1				
Volkskunstgroep De Garve									1
Vrije Theaterproducties Buurttheater Bert Verminnen	1								
Wielewaal									1
Willemsfonds									1
Xaveriuskring Ukkel / Vlaamsekring Contact Carloo							1		
Totaal: 52	12	8	7	8	3	3	3	4	4
	100 %	23,08 %	15,38 %	13,50 %	15,38 %	5,76 %	5,76 %	5,76 %	7,69 %

Tabel 2: indeling volgens tijdsperiode

NA 1970
W.O. II - 1970
VOOR W.O. II
DATUM VAN DE
FOTO

Algemeen Nederlands Verbond - tak Brussel	1926	1		
Antwerpse Gouwbond			1	
Benoit's Kring	1905	1		
Bond der Limburgers	1997			1
Bond van West-Vlamingen (1)	1958		1	
Bond van West-Vlamingen (2)	1986		1	1
Brabantzonen Koekelberg	1937	1		
Brussels Senioren Cabaret	1983			1
Centrum West	1996			1
De Bergspelers Ukkel	1998			1
De Kunstvrienden				1
De Kunstvrienden van Schaarbeek			1	
De Meibloem		1		
De Noordstar				1
De Zuidstar			1	
Dwergzangers	1965		1	
Folies Bergère	1950		1	
Heilig-Hartcollege Ganshoren	ca. 1980			1
Hoop in de Toekomst	1963		1	
Jeugd en Muziek Brussel				1
Jeugd en Theater-Werkgroep	77-78			1
Jeugdhuis De Finkel				1
Katholiek Studentencorpus Brussel	1950		1	
Kunst en Liefde Molenbeek				1
Lenterik				1
Mallefont	1973			1
Meiboomfanfare	1979			1
Muzikanten voor De Kriekelaar				1
Nausikaä-koor (1969)	1969		1	
Nausikaä-koor (1986)	1986			1
OBS/RNS Laken				1
Onderwijsbeurs				1
Oud-leerlingenbond Heilig-Hartcollege Ganshoren				1
Prijs Culturele Uitstraling	1983			1
Rijkslagere School Ukkel				1
Ruusbroecviering 1985	1985			1
Sint-Martinusprocessie	1981			1
Sint-Pietersturgilde Jette	1982			1
Studiekring Roeland	1926	1		
Vlaams Economisch Verbond	1926	1		
Vlaams Kamerorkest	1993			1
Vlaams Onderwijscentrum (VOC) - 4 foto's				1
Vlaamse Bond van Gepensioneerden, Jette				1
Vlaamse Club voor Kunsten, Wetenschappen en Letteren				1
Vlaamse Muziekschool Brussel		1		
Vlaamse Padvindes	1921	1		
Volkskunstgroep De Garve	1978			1
Vrije Theaterproducties Buurttheater Bert Verminnen	1973			1
Wielewaal	1997			1
Willemsfonds	1963		1	
Xaveriuskring Ukkel / Vlaamsekring Contact Carloo				1

Totaal aantal foto's: 52

8 11 33

**Tabel 3: aantal reacties
volgens tijdsperiode**

	DATUM VAN DE FOTO	VOOR WO. II	AANTAL REACTIES	WO. II - 1970	AANTAL REACTIES	NA 1970	AANTAL REACTIES
Algemeen Nederlands Verbond - tak Brussel	1926	1	2				
Antwerpse Gouwbond				1	3		
Benoit's Kring	1905	1					
Bond der Limburgers	1997				1	1	
Bond van West-Vlamingen (1)	1958			1	1		
Bond van West-Vlamingen (2)	1986			1		1	3
Brabantzonen Koelberg	1937	1	1				
Brussels Senioren Cabaret	1983				1	3	
Centrum West	1996				1		
De Bergspelers Ukkel	1998				1	1	
De Kunstvrienden					1		
De Kunstvrienden van Schaarbeek				1	1		
De Meibloem		1					
De Noordstar					1	3	
De Zuidstar				1			
Dwergzangers	1965			1	2		
Folies Bergère	1950			1	4		
Heilig-Hartcollege Ganshoren	ca. 80					1	3
Hoop in de Toekomst	1963			1			
Jeugd en Muziek Brussel					1		
Jeugd en Theater-Werkgroep	77-78					1	5
Jeugdhuis De Finkel					1	1	
Katholiek Studentencorps Brussel	1950			1	1		
Kunst en Liefde Molenbeek						1	1
Lenterik						1	1
Malleumunt	1973				1	2	
Meiboomfanfare	1979				1		
Muzikanten voor De Kriekelaar					1	3	
Nausikaä-koor (1969)	1969			1	11		
Nausikaä-koor (1986)	1986					1	4
OBS/RNS Laken						1	
Onderwijsbeurs						1	
Oud-leerlingenbond Heilig-Hartcollege Ganshoren						1	5
Prijs Culturele Uitstraling	1983					1	6
Rijkslagere School Ukkel						1	
Ruusbroecviering 1985	1985					1	2
Sint-Martinusprocessie	1981					1	
Sint-Pietersturgilde Jette	1982					1	
Studiekring Roeland	1926	1					
Vlaams Economisch Verbond	1926	1	4				
Vlaams Kamerorkest	1993					1	3
Vlaams Onderwijscentrum (VOC) - 4 foto's						1	2
Vlaamse Bond van Gepensioneerden, Jette						1	4
Vlaamse Club voor Kunsten, Wetenschappen en Letteren						1	2
Vlaamse Muziekschool Brussel		1	1				
Vlaamse Padvindes	1921	1	1				
Volkskunstgroep De Garve	1978					1	5
Vrije Theaterproducties Buurttheater Bert Verminnen	1973					1	1
Wielewaal	1997					1	1
Willemsfonds	1963			1			
Xaveriuskring Ukkel / Vlaamsekring Contact Carloo						1	2
Totaal aantal foto's: 52		8		11		33	
100%		15%		21%		64%	
Totaal aantal reacties: 96			9		23		64
100%			10%		24%		66%

Vlaams-Brusselse verenigingsleven is er na 1970, als de uitbouw van het Vlaamse gemeenschapsleven begint met de sociaal culturele raden en de oprichting van de NCC. Zie tabel 2.

De reacties

52 weken verschenen de verenigingsfoto's. Een extra foto – maar niet van een vereniging – werd geplaatst tijdens de week dat *BDW* aandacht besteedde aan 20 jaar val van de Berlijnse muur. Deze zit niet mee in de tellingen.

Er kwamen net geen 100 reacties binnen. Op 15 foto's kwam geen enkele reactie, op andere foto's reageerden meerdere lezers. Het eigenaardige hieraan is dat je geneigd bent te denken dat dat ligt aan de ouderdom van de foto's. Niets is minder waar. Een telling leert ons dat op een aantal foto's met veel 'jeugd' niet of nauwelijks gereageerd wordt: bijvoorbeeld de foto uit 1982 van de Sint-Pietersturnkring Jette, de foto van Centrum West of de Rijkslagere School Ukkel. Dé uitzondering hierop is het Nausikaä-koor, het koor van het Maria Boodschaplyceum.

Er zijn ook foto's waarvan je een reactie verwacht omdat die vereniging lokaal gezien een vrij belangrijke rol heeft gespeeld. Ook dit is een foute veronderstelling.

Uiteraard loopt het aantal reacties hoger op als de foto van recentere datum is, maar het blijft verwonderlijk dat op een aantal 'oude' foto's toch gereageerd werd. De reacties werden daarom geteld volgens de datum van de foto. Zie tabel 3.

Tabel 1 die de categorieën weergeeft laat zien dat de toneelverenigingen en de 'jeugdige' foto's de minste reacties geven. Zie de rode blokjes in tabel 1. We zijn geen sociologen, noch demografen en de tellingen gebeuren helemaal niet statistisch. Maar mogen we ons toch niet afvragen of dit met de stadsvlucht heeft te maken?

Wat de oudste foto's betreft is er geen antwoord gekomen over twee verenigingen. Heel begrijpelijk dat op de foto van de Peter Benoit's kring uit 1905 geen reactie kwam. Ook Studiekring Roeland uit 1926 had geen succes. Op de andere foto van 1926 en zelfs op die van 1921 kwam wel reactie. In totaal kwamen er voor deze categorie 9 reacties.

Voor de periode W.O. II – 1970 waren er elf foto's. Hierop kwamen twintig reacties. Op drie foto's kwam geen reactie.

De foto's van na 1970 kenden 64 reacties voor een totaal van 33 foto's. Op negen foto's uit deze categorie kwam totaal geen reactie.

Als je de 96 reacties procentueel bekijkt, bekom je volgende cijfers:

- op de oudste foto's kwam 10% reactie;
- op de foto's tussen W.O. II en 1970 kwam 24% reactie;
- op de jongste foto's 66%.

Als je die verhoudingen vergelijkt met de procentuele verdeling van de foto's volgens ouderdomscategorie, bekom je 15%, 21% en 64%.

Een andere denkoefening die je hier nog kan toepassen is het aantal foto's tellen waarop niet gereageerd werd en deze ook in zijn leeftijdscategorieën plaatsen. Dan bekom je een verdeling van 20-20-60%

BDW had ook de goede gewoonte om de reacties de volgende week/weken te publiceren. Die zijn nog steeds online raadpleegbaar op www.brusselnieuws.be/amvb. Als je nagaat wie er zoal antwoordde, waren er een aantal archiefvormers/schenkers van het AMVB bij. Dat was een beetje voorspelbaar voor ons, maar een aantal onder hen hebben ons toch verrast.

Eveneens interessant was om na te gaan hoe persoonlijk sommige foto's eigenlijk waren. Wie herkende zichzelf, vrienden of familieleden? 34 reagerende lezers behoren tot deze categorie. Dat is 65%. 16 herkenden zichzelf. Dat komt neer op 30%. Een vergelijkbare telling maken van de geografische herkomst van de lezers is hachelijk. Niet van iedereen is de woonplaats bekend. Maar het verwonderde het AMVB alleszins dat er toch meer Brusselliefhebbers zijn, dan de media de afgelopen maanden lieten uitschijnen. Zelf schreef de redactie ons: 'Reacties kwamen echt uit alle hoeken, waarbij toch opviel dat er veel Brussel-emigranten bijzaten: levenslang heimwee naar Brussel (en dan vooral naar de gloriejeden van hun club), maar toch o zo blij dat ze er weg zijn.'

En de winnaar is...

De foto die het meeste reactie losmaakte was de foto van het Nausikaakoor van 1969. Ook de tweede foto uit 1986 van deze vereniging deed het niet slecht. De *BDW*-redactie: 'Absolute koploper in aantal reacties, en in enthousiasme en warmte van de reacties, is Mabo (Nausikaä)! Een 'goeie tweede' is die foto van de Prijs Culturele Uitstraling, met *le tout Bruxelles* erop (Leman, Marchi, politici,...) - veel reacties, maar toch vooral van zgz. gestelde lichamen'. In de tabellen kan u zelf nagaan welke vereniging nog goed scoorde.

Andere winnaars zijn uiteraard *BDW* en het AMVB. We hielden ons hart vast. Wie leest nu nog een krant? Gedurende het jaar kregen we vaak terloops van Brusselaars te horen dat de erfgoedrubriek een geweldig leuk idee was. Maar ook collega's van andere archieven reageerden positief. Helaas waren de bruikbare foto's uitgeput. Er is uiteraard een grote schat aan verenigingsfoto's in het AMVB. De criteria waaraan de foto's voor deze rubriek moesten voldoen, beperkte enigszins het aantal 'bruikbare' exemplaren. 50 lijkt niet veel, maar we zijn er wel een heel jaar mee zoet geweest. Bovendien wilden we vermijden dat de rubriek een stille dood zou sterven. De redactie van *BDW* zet de rubriek verder met foto's uit de archieven van lezers. Samen met de foto's van het AMVB kan u die steeds nog online bekijken op www.brusselnieuws.be/amvb of www.brusselnieuws.be/vereniging.

Groepsfoto van de huidige redactie van Brussel Deze Week © Saskia Vanderstichele
1^e rij v.l.n.r.: Gerd Hendrickx (redactiesecretaris/coördinator A), Bettina Hubo (BDW), Manu De Hertogh (financiële administratie), Jean-Marie Binst (BDW), Laurent Vermeersch (brusselnieuws.be), Katrien Stroobants (eindredactie BDW), Tom Zonderman (eindredactie A), Kurt Snoekx (eindredactie A), Patrick Jordens (BDW/A/Zazie), Josiane De Troyer (abonnements), Peter Dhondt (vormgeving BDW). 2e rij v.l.n.r.: Jens De Smet (stagiair), Christophe Degreef (BDW), Marijke Vandebuerie (directie), Steven Vandenberg (BDW), Anne Brumagne (hoofdredactie), Bérénice Castiau (vertaling/eindredactie A), Danny Vileyn (BDW), Isabelle De Vestele (redactiesecretaris), Kris Hendrickx (brusselnieuws.be), Sandra Schreurs (brusselnieuws.be), Jelle Couder (BDW), Heleen Rodiers (vormgeving A). Ontbreken op de foto: Saskia Vanderstichele (fotografe), Freddy Smekens (BDW), Steven van Garsse (BDW, loopbaanonderbreking), Paul De Weerd (distributie), Ute Otten (distributie & promotie), Rika Braeckman (advertising manager) en Katrien Lindemans (die op 17 april in dienst treedt bij brusselnieuws.be)

TWEESPRAKENFESTIVAL OM DE TROFEE JULES POFFÉ

Patricia Quintens

Het AMVB bezit twee trofeeën van Jules Poffé. Een zilveren 'champagne'beker met opschrift *Trofee Jules Poffé 1985* en een kristallen vaas met opschrift *Trofee Jules Poffé*, zonder datum.

In het tijdschrift van het Provinciaal Toneelverbond komen we te weten dat het hier gaat om een trofee die werd uitgegeven naar aanleiding van een tweesprakenfestival. Dit festival werd gebracht in het Algemeen Nederlands – geen gewesttaal – in twee evenwaardige rollen. De speelduur was minimum 10 en maximum 15 minuten. Bij de opvoering waren enkel twee stoelen en een tafel beschikbaar. De laureaten ontvingen een trofee. Vanaf 1985 heette die trofee de Trofee Jules Poffé.

De winnaars ontvingen een boekenprijs en een geldsom van 2.000 BEF in 1985 (ongeveer 50 €). De eerste twee gerangschikte koppels mochten deelnemen aan de Nationale wedstrijd Tweespraken om het Rikke Schmitzjuweel te winnen.

Wie was nu Jules Poffé waarvan het AMVB, naast deze trofeeën ook een borstbeeld van bezit?

Jules Poffé werd geboren in 1897 te Tienen. In 1928 verhuisde hij omwille van zijn werk naar Elsene, Sans Soucistraat. Reeds op jonge leeftijd kwam hij via zijn ouders in contact met het amateurtoneel. Op twaalfjarige leeftijd – augustus 1909 – trad hij voor het eerst op met zijn schoolgroep. Van dan af debuteerde hij als figurant en met bijrolletjes in grote spektakelstukken zoals *Michel Strogof*, *De stomme van Portici*, *Vrede op Aarde* en *De koerier van Lyon*. Tijdens zijn studententijd wijdde hij zich aan de declamatiekunst met stukken als *Fierheid van Rodenbach* en *De Kurassiers van Canrobert* van Paul De Mont.

Na zijn middelbare studies in juli 1917 richtte hij in de schoot van een voetbalvereniging een toneelvereniging op. In 1918 werd hij secretaris van het Jonge Kunsttoneel van Tienen, een toneelvereniging voor studenten en normalisten. Zij speelden vooral stukken van Nestor de Tière, Lode Scheltjens, August Hendrickx en Hippoliet Van Peene.

In mei 1928 verhuisde Jules Poffé omwille van zijn werksituatie naar Elsene. Zonder aarzelen maakte hij zich lid van de in 1854 opgerichte toneelvereniging De Brabantse Leeuw. In mei 1938 werd hij voorzitter van deze toneelvereniging. Daar werd hij opgemerkt door de toneelleiders René Dewit en Gust Wouters.

In 1935 werd hij lid van het hoofdbestuur van het Koninklijk Nationaal Toneelverbond van België. Net voor de Tweede Wereldoorlog, in 1940, werd hij algemeen secretaris van het Nationaal Komitee voor Kinder- en Jeugdtonaal. In 1948 werd Poffé voorzitter van het Provinciaal Toneelverbond van Brabant. In 1958 stichtte hij de Regie- en Toneelschool te Brussel en werd hij medestichter van het experimenteel gezelschap Toneel Vandaag (1958-1968).

In zijn professionele loopbaan was hij directeur van de dienst voor Volksopleiding van het Ministerie voor Nationale Opvoeding en Cultuur. Hiervoor zetelde hij in de Hoge Raden voor Volksopleiding en Bibliotheken.

Tijdens de Wereldtentoonstelling van 1958 leidde hij een centraal gezelschap van toneelamateurs. Dit gezelschap voerde het stuk *Ik dien* van Herman Teirlinck op in het Expotheater. Hetzelfde stuk werd onder toezicht van de Commissie tot uitvoering van het Belgisch Nederlands Cultureel akkoord opgevoerd in Haarlem (Nederland) als ruilvertoning van het amateurtonaal.

In de jaren zestig vielen hem nog een aantal verdiensten te eer. Zo werd hij op de jaarlijkse Landdag van het Koninklijk Nationaal Toneelverbond op 3 juni 1962 te Antwerpen aangesteld als algemeen voorzitter van het K.N.T.V. Een jaar later, op 27 januari 1963 huldigde het Provinciaal Toneelverbond van Brabant Jules Poffé met een grote viering in de KVS. Voor die gelegenheid werd er overgegaan tot de oprichting van een bijzondere onderscheiding nl. De Orde van het Gulden Masker met als eerste riddergrootmeester niemand minder dan Jules Poffé. Op 4 februari 1989 overleed Jules Poffé te Elsene. Hij werd 92 jaar.

L'INDÉPENDANCE DE LA BELGIQUE

*Le Théâtre de la Monnaie le 25 août 1830
(d'après le dessin de Hendrickx).*

ARCHIEF TE GAST:

HET ARCHIEF VAN DE MUNT

Jan Van Goethem

Het Archief van de Munt beheert collecties die teruggaan tot het ontstaan van de Munt in 1700. Een briefje over het leveren van kaarsen en stoelen in een loge vormt het oudste document van een collectie die zich wil profileren als voortrekker voor het behoud van materieel en immaterieel theatera erfgoed.

Geschiedenis van het archief

Het idee documenten en objecten over de Munt op één plaats samen te brengen ontstond reeds in 1910, toen toenmalig directeur van *L'éventail Rotier* een oproep deed in zijn weekblad om een museum van de Munt op te richten. Tien jaar later werd er een eerste stap in die richting gezet met de *Exposition historique, documentaire et artistique du Théâtre Royal de la Monnaie* in de lokalen van de Cercle Artistique et Littéraire in het Broodhuis aan de Grote Markt te Brussel. Dit evenement vormde de rechtstreekse aanleiding om in 1925 over te gaan tot de oprichting van de vzw Les amis du musée du Théâtre de la Monnaie. Drijvende kracht achter het geheel was Nelson Lekime, alleen al verantwoordelijk voor een schenking van niet minder dan 600 objecten. Een (pro deo) conservator beheerde de collecties en stelde ze ook tentoon in het theater. In 1979 hield de vereniging het voor gezien en werden de collecties overgedragen aan de Munt.

De documenten en objecten uit deze periode vormen nog steeds de basis van de collecties van de Munt van vandaag. Programma's, persartikels, artiesten- en productiefoto's, affiches, schilderijen en bustes, en niet te vergeten een rijke verzameling aan kostuumtekeningen en decorschetsen zijn stuk voor stuk stille getuigen van de diversiteit aan opera-, theater- en dansvoorstellingen uit drie eeuwen Muntgeschiedenis.

Het Archief van de Munt kende zijn formeel ontstaan in 1995 met de vieringen rond 300 jaar Munt (1995-2000). Verschillende activiteiten van vorsers rond deze gebeurtenis bracht de noodzaak aan het licht om de archieven – verspreid over diverse openbare- en privé-fondsen te Brussel - te ontsluiten voor intern gebruik, onderzoekers en het grote publiek.

Er werd besloten de collecties niet alleen uit te breiden met kostuums en audiovisuele archieven, maar ook met het administratieve archief van het theater.

Collectievorming

Het archief vormt het collectieve geheugen van de Munt, alsook het fysieke geheugen van de voorstellingshistoriek. Elk seizoen groeien de collecties verder aan met productiemateriaal (decormaquettes, kostuumtekeningen, affiches, biografieën, personenfoto's, productiefoto's, persartikels, audio en audiovisuele opnames ...) dat door de verschillende departementen wordt overgedragen aan het archief. Via allerlei giften of een sporadische aankoop proberen we tegelijkertijd ook de grootste hiaten in ons historisch archief geleidelijk aan weg te werken. Gecombineerd met de productieinformatie (wie deed wat en wanneer) krijgen we zo een beeld van hoe producties er uitzagen en hoe ze gemaakt werden. Dit is niet alleen erg handig voor de vorser, maar ook bij hernemingen van producties (bijv. Mozarts *La finta giardiniera* in de regie van Karl-Ernst Herrmann uit 1986, hernomen in het seizoen 2010-2011).

Het administratieve archief documenteert de groei van de organisatie en geeft een beeld van de werking van de opera, de evolutie van de Munt als instelling en de veranderingen van het management door de jaren heen.

Wat vind ik terug?

De oudste documenten in onze collecties zijn enkele betalingsbewijzen uit de achttiende eeuw in verband met de levering van karren en stoelen voor de loge van *Son Altesse Madame La Princesse De Ligne*. We beschikken natuurlijk ook over een aantal documenten van de beroemde opvoering van *La muette de Portici* op 25 augustus 1830, die uiteindelijk zou leiden tot de onafhankelijkheid van België. Meer systematisch vind je documenten en objecten terug vanaf 1856, jaar waarop de derde en tevens huidige zaal van de Munt werd ingehuldigd na de desastreuze brand van 21 januari 1855, waarbij het toneel en de grote zaal in vlammen opging.

Tot de meest waardevolle collecties behoort zeker onze serie van kostuumtekeningen en decorschetsen, met meer dan 6.000 items. Aangevuld met productiefoto's (meer dan 150.000) en persartikels (compleet vanaf 1959) geven ze de mogelijkheid een beeld te schetsen wat zich afspeelde op de scène. Ook onze collectie artiestenfoto's vormt hier een belangrijke aanvulling op. Ze zijn absoluut noodzakelijk voor de tweede helft van de negentiende eeuw, toen er nauwelijks foto's in het theater zelf werden gemaakt maar enkel in het atelier van de fotograaf.

Verder vind je belangrijke fondsen van programma's, affiches, brieven, fotografie van het gebouw, partiturenfondsen, biografieën, bustes... en een niet onbelangrijk audiovisueel archief terug.

Tot onze belangrijkste documenten hoort zeker het eerste exemplaar van het boek *En commémoration de la première représentation de Parsifal au Théâtre Royal de la Monnaie à Bruxelles le 2 janvier 1914*, opgedragen aan toenmalig directeur Maurice

Vorige pagina's: **Richard Wagner, Parsifal, 1914** :
decormaquette 2e bedrijf, 1e tafereel: *Het kasteel en de tuinen van Klingsor* [33582]

Hiernaast: *De Stomme van Portici, 1830* [26531 +x01]

THÉÂTRE ROYAL.

LES COMÉDIENS ORDINAIRES DU ROI

Donneront aujourd'hui Mercredi, 25 août 1830.

Abonnement suspendu,

(billets et entrées de faveur généralement supprimés),

La Muette de Portici,

Grand-opéra en 5 actes, à grand spectacle, paroles de Mrs. Scribe et G. Dalavigne, musique de M. Aubert; Divertissemens de M. Petipa.

Mazaniello, pêcheur napolitain,	MM. Lafeuillade.
Alphonse, fils du comte d'Arcos, vice-roi de Naples,	Fouchet.
Pietro,	Cassel.
Borella,	Dessessarts.
Moreno,	Juillet.
Lorenzo, confident d'Alphonse,	Arnault.
Fénella, sœur de Mazaniello,	Mesd. Benoni.
Elvire, fiancée d'Alphonse,	Dorus.
Selva, officier des gardes du Roi,	Mr. Rouchy
Une Dame de la suite d'Elvire,	Mad. Hottmann.
Officiers, magistrats, nobles de la cour, pages, dames napolitaines Espagnols, Napolitains, pêcheurs, peuple, soldats, enfans, etc.	

DANSE . Mrs. Lasserre, Murat, Philodot, Mesd. Leroux, Bartholomin, Coulon, corps de ballet.

Les bureaux seront ouverts à 6 heures.

On commencera à 7 heures.

Demain, André et Denise, ballet; le Jeu de l'Amour et du Hasard, comédie. Mr. Doligny continuera ses débuts par le rôle de Pasquin.

Vendredi, le Siège de Corinthe.

THÉÂTRE ROYAL DU PARC

Samedi, la première représentation de l'Oubli; ou la Chambre nuptiale, vaudeville nouveau en 1 acte; la seconde représentation de Pierre, ou le couvreur; la Manie des Places; Zoé, vaudevilles.

Kufferath met een originele pentekening van Fernand Khnopff. Daarnaast vind je ook het handgeschreven libretto van *Les Troyens* van Hector Berlioz. Het bevat een uitgebreid aantal aantekeningen van de componist zelf en was de missing link in de genese van deze opera.

Voor enkele jaren mochten we nog een gift ontvangen van een aantal schitterende kostuums van Fernand Anseau, de beroemde tenor uit de Borinage uit het interbellum. Hij belandde via Dijon in de Munt en wist zijn carrière later uit te bouwen in Covent Garden (London), Monte Carlo, Parijs en later in Chicago en San Francisco. Kostuums uit die tijd behoorden tot de persoonlijke bezittingen van de zanger: hoe belangrijker de rollen, hoe meer weelderigheid men terugvond in de kostuums!

Raadpleging

In 1995 werd gestart met de uitbouw van C.a.r.m.e.n. (<http://carmen.demunt.be>): een meertalig multimediaal systeem dat, ingebed in een totaalaanpak omtrent archiefbeheer, toe zou laten aan de hand van gegevens over de voorstellingen en de hierbij horende documenten, de geschiedenis van de Munt vast te houden, te beschermen en open te stellen voor intern en extern gebruik. Vandaag vind je hier alle voorstellingen sinds 1940 en de belangrijkste creaties van operaproducties sinds het ontstaan van de Munt. In cijfers: 20.000 voorstellingen, 15.000 archiefbeschrijvingen en 30.000 digitalisaties.

Met een gemiddelde van meer dan honderd bezoekers per dag, geeft C.a.r.m.e.n. een antwoord op heel wat vragen, maar (nog) niet op alle! Vorsers, andere operagezelschappen, genealogen en studenten proberen we verder te helpen via mail of kunnen bij ons ook terecht op afspraak.

Veel materiaal wordt ook opgevraagd voor publicaties en tentoonstellingen. Zo was er de Christian Lacroix-tentoonstelling in het Centre national du Costume de Scène waarvoor we foto's, kostuumtekeningen en liefst veertig kostuums naar Frankrijk hebben gestuurd. Voor dit jaar werk(t)en we onder andere mee aan de *Manet à Picasso*-tentoonstelling (Nantes), de Dali-Béjart tentoonstelling (New York) of dichterbij huis de tentoonstelling *Symbolisme in België* (Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van België, Brussel).

Conclusie

Het Archief van de Munt heeft zich op korte tijd weten te profileren als een nationaal én internationaal erg gewaardeerde speler in de bescherming van de nalatenschap van onze podiumkunsten. Met onze databank C.a.r.m.e.n., een zelfontworpen applicatie die reeds veel navolging kende in andere huizen, slaagden we er ook in een erg gevarieerd en internationaal publiek te bereiken.

We willen ons voor de toekomst engageren op deze ingeslagen weg verder te gaan, en strategieën te ontwikkelen die de rijkheid en verscheidenheid van

Het kostuum voor Richard Wagner's Lohengrin, gedragen door Fernand Anseau [X02 + y01]

onze collecties nog verder kunnen exploiteren. Niet alleen voor de departementen in de Munt zelf, maar vooral voor iedereen buiten het huis om aldus een positieve en proactieve bijdrage te leveren in de strijd voor het behoud van het theateraal erfgoed.

HET ARCHIEF VAN DE MUNT

Contact:

Jan Van Goethem

Leopoldstraat 23

1000 Brussel

tel: +32 2 210 85 57

email: j.vangoethem@demunt.be

HERINNERING & MIGRATIE

VERENIGINGEN VAN NIEUWE BRUSSELAARS TIJDENS HET INTERBELLUM

PUBLICATIE BIJ DE TENTOONSTELLING

Migratie naar Brussel in de lange
19^e eeuw (ANNELORE BRANTEGEM)

Vlaamse ontvangst in Brussel.
De bloei van de Brusselse Bond
der West-Vlamingen tijdens het
interbellum (CHARLOTTE DEBROUX)

Buitenlandse
onthaalverenigingen tijdens
het interbellum. Een onderzoek
op basis van de Nederlandse
Vereniging, The British
Charitable Fund en de Circulo
Hispano-Belga Americano
(CHARLOTTE DEBROUX)

Waalse aanwezigheid in
Brussel (CHANTAL KESTELOOT)

5,00 € (excl. verzendingskosten)
296 p., zw/w en kleur

Verkrijgbaar in het AMVB
Of te bestellen door overschrijving van 5,00 €
KBC 433-1062071-43
IBAN BE66 4331 0620 7143
BIC: KREDBEBB
verzendingskosten: 3,00 €

TENTOONSTELLING

tot 31 augustus 2010
open van dinsdag tot zaterdag van 10u tot 17u
gesloten op maand-, zon- en feestdagen.

ASSOCIATIONS
D'ACCUEIL
ÉTRANGÈRES DANS
L'ENTRE-DEUX-GUERRES

UNE ÉTUDE FONDÉE SUR LA
NEDERLANDSE VERENIGING,
THE BRITISH CHARITABLE FUND ET LE
CIRCULO HISPANO-BELGA AMERICANO

Charlotte Debroux

EEN ONDERZOEK OP BASIS VAN DE
NEDERLANDSE VERENIGING,
THE BRITISH CHARITABLE FUND EN DE
CIRCULO HISPANO-BELGA AMERICANO

Charlotte Debroux

Dans l'émigration flamande et wallonne, Bruxelles a connu dans l'entre-deux-guerres un nouveau flux de migrants étrangers. Entre 1921 et 1931, 31.565 personnes sont arrivées en Belgique, à raison de la crise économique, ce chiffre est en nette décroissance jusqu'à ne plus atteindre que 9.111 dans les années 1930. Des associations de migrants ont alors été mises en place afin d'accueillir ces nouveaux arrivants. Elles avaient pour objectif la bonté envers leurs compatriotes d'origine et l'entraide envers les nouveaux venus. Quantité de migrants étrangers ont par ailleurs trouvé refuge dans les associations belges existantes (syndicats, etc.). À partir de 1934 en effet, une association fédérale des sociétés du gouvernement belge que si tous ceux-ci de ses membres étaient belges.

Brussel kende tijdens het interbellum, naast een Vlaamse en een Waalse ook een nieuwe stroom buitenlandse migranten. Tussen 1921 en 1931 werden 31.565 mensen naar het westelijk België, in de jaren 1930 daalde dit aantal tot 9.111 en velle van de economische crisis. Verenigingen probeerden de nieuwkomers op te vangen. Het doel was de nieuwkomers een leefbaarheid te bieden van hun tegenweten en gastvrijheid voor de nieuwkomers. Daarnaast werden ook veld buitenlandse migranten onderdak in de bestaande verenigingen (vakverenigingen e.d.). Tot 1934 ontving een vereniging immers slechts subsidies van de Belgische overheid als deze vielden van de leden België waren.

Associations d'accueil étrangères dans l'entre-deux-guerres - 100

100 - Buitenlandse onthaalverenigingen tijdens het interbellum

AMVB
ARCHIEF EN MUSEUM
VOOR HET VLAAMS
LEVEN TE BRUSSEL

COLOFON

Zesmaandelijks tijdschrift van het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Wim Van der Elst, Arduinkaai 28 1000 Brussel

HOOFDREDACTEUR

Mariet Calsius

REDACTIE

Charlotte Debroux, Patricia Quintens, Wim Van der Elst, Frank Vanhaecke

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

Stephanie Aertsen, Jan Van Goethem

REDACTIEADRES

Arduinkaai 28 1000 Brussel
arduin@amvb.be

VORMGEVING

L-ink

DRUK

epo

ISSN: 1784-3111

Abonnement op *Arduin* en *@rduin*: € 20,00

Losse nummers *Arduin*: € 10,00 (exclusief verzendingskosten)

KBC: 433-1062071-43 – BIC: KREDBEBB – IBAN: BE66 4331 0620 7143

Het AMVB tracht de wettelijke voorschriften inzake auteursrecht toe te passen. Instellingen en personen kunnen contact opnemen met de redactie indien zijn menen rechten te kunnen laten gelden.

AMVB

Arduinkaai 28
1000 Brussel

Tel: 02-209 06 01 – Fax: 02-502 83 21

www.amvb.be

Algemeen: info@amvb.be

Directie: patricia.quintens@amvb.be

Archief: mariet.calsius@amvb.be

Arduin: arduin@amvb.be (redactionele vragen en opmerkingen)

Het AMVB is gedurende de weekdagen toegankelijk van 10.00 tot 17.00 uur. Gesloten op maandag, zon- en feestdagen. Indien er een tentoonstelling is, is consultatie in de leeszaal na afspraak (per mail of telefonisch) ook mogelijk op zaterdag.

Met steun van de
Vlaamse overheid

VLAAMSE
LEGE
GEMEENS
CHAPSCO
MMISSIE

